

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra psychologie a speciální pedagogiky

Bakalářská práce

Šíře a limity uplatnění speciálního pedagoga (vychovatele) ve vězeňství

Vypracovala: Monika Hružová
Vedoucí práce: Mgr. Petra Majerová
České Budějovice 2015

Abstrakt

Porevoluční období v Čechách sebou přineslo i humanizaci vězeňství a s ním nové pracovní pozice. V současnosti je obvyklé, že každá věznice má kromě příslušníků Vězeňské služby i občanské zaměstnance, kteří se starají o „převýchovu“ odsouzených ve výkonu odnětí svobody a osob ve výkonu vazby.

V bakalářské práci *Šíře a limity uplatnění speciálního pedagoga (vychovatele)* jsou jako cílová skupina zvoleni speciální pedagogové ve vybraných věznicích v České republice.

Teoretická část práce shrnuje poznatky o českém vězeňství. První kapitola se zabývá českým vězeňstvím v obecné rovině. Zmiňuje, jak probíhal vývoj vězeňství po roce 1989, charakterizuje a rozděluje české věznice a zvláště se zabývá vazebními věznicemi, rozebírá zacházení s vězni a jednotlivé programy zacházení, a věnuje se Vězeňské službě ČR, především pak pracovníkům, kteří přicházejí do úzkého kontaktu s vězni, tzn. výchovným pracovníkům a specialistům. Druhá kapitola se samostatně věnuje speciálnímu pedagogovi, jenž působí u Vězeňské služby České republiky. Zajímá se o to, jaké osobnostní a profesní předpoklady by měl mít speciální pedagog ve vězení. Dále se tato kapitola věnuje náplni práce speciálního pedagoga, možnostem vzdělávání v rámci Vězeňské služby ČR a podrobně analyzuje další faktory, které mohou ovlivňovat pracovní uplatnění speciálního pedagoga.

Empirická část této bakalářské práce vychází z výzkumu, jenž byl koncipován jako kvalitativní sonda za pomoci polostrukturovaného rozhovoru se speciálními pedagogy ve vybraných věznicích v České republice. Rozhovory byly prováděny se šesti speciálními pedagogy ve dvou věznicích – Věznice Příbram a Vazební věznice Liberec. Před samotnými rozhovory byla stanovena osnova, která obsahovala osm tematických okruhů – úvodní otázku, která měla za úkol zjistit náplň práce, dále možnosti změn v celkové náplni práce, pohled na vzdělávání, možnosti uplatnění, materiální a technické podmínky, možnosti změn při realizaci programů zacházení, cíle a omezení speciálních pedagogů a administrativa a legislativa. Cílem práce byla komparace reálných možností působení speciálního pedagoga v českém vězeňství se současně

platnými předpisy, které upravují pracovní náplň tohoto pedagogického pracovníka ve vězení. Dílčími cíly bylo zjistit, v čem speciální pedagogové spatřují omezení pro svou práci a jaké jsou jejich možnosti v rámci daného povolání ve vězení. Z odpovědí respondentů bylo zjištěno, že reálně vykonávaná činnost speciálních pedagogů koresponduje se současně platnými předpisy. Avšak z výzkumu vyplývá, že speciální pedagogové ve vězení vykonávají i činnosti nad rámec svých předepsaných povinností. Z výzkumu dále vyplývá, že největší limit pro výkon svého povolání spatřují speciální pedagogové v nadměrné administrativní činnosti. Většinou se považují spíše za úředníky, než za pedagogy. Dále jako limit označovali nedostatek pracovníků v přímé péči, přílišnou humanizaci vězeňství nebo patologické jevy vyskytující se ve vězení. Na druhou stranu mají pedagogové možnost osobního růstu díky různým kurzům a jiným formám vzdělávání, které zajišťuje Vězeňská služba ČR. Dále spatřují pozitivum v kreativitě svého povolání, jelikož si dle svého zaměření mohou volit aktivity, které budou v rámci programů zacházení s odsouzenými vykonávat.

Tato bakalářská by měla přinést ucelený pohled na speciálního pedagoga v českém vězeňství a informuje o limitech a možnostech v tomto specifickém prostředí. Zároveň by mohla posloužit jako zdroj motivace absolventům speciální pedagogiky a příbuzných oborů k výkonu tohoto povolání.

Klíčová slova: penologie, speciální pedagog, vězení, vězeňství

Abstract

Post-revolutionary period in the Czech Republic has also brought humanisation of the prison system and with it also new work positions. At present, it is usual that each prison has in addition to the members of the Prison service and the civil servants who care about the "re-education" of the condemned in the enforcement of imprisonment and persons in the performance of the links.

In the thesis *The breadths and limits of the special educator's application* special educationalists in chosen prisons in the Czech republic are selected as a target group. The theoretical part of the work sums up findings about the Czech prison. The first chapter deals with the Czech prison system in general. It mentions the prison's development after 1989, it characterizes and divides Czech prisons and particularly deals with the remand prisons discusses the treatment with prisoners and individual treatment programs, it also deals with the Prison Service especially with workers who are in a close contact with prisoners ie. educationalists and specialists. The second chapter deals with a special educationalist who works in the Czech Republic Prison Service. The author finds out which personal and professional requirements a special educationalist in prison should have. The chapter is also devoted to a special educationalist's work description, the educational possibilities in the Czech Republic Prison Service and in details analyzes other factors that may affect special educationalist's job.

The empirical part of this thesis is based on research that was made as a qualitative probe with the help of semi-structured interview with special educationalists in chosen prisons in the Czech Republic. The interviews were made with six special educationalists in two prisons - Pribram Prison and Liberec Remand Prison. Before the interviews, the curriculum having eight thematic areas had been prepared these areas were following: initial question which was tasked to find out the content of work, the possibility of changes in overall job description, look at the education, application possibilities, material and technical conditions, the possibility of changes in the implementation of treatment programs, objectives and constrains of special

educationalists', and administration and legislation. The aim of the thesis was to compare special educationalist's real possibilities of action in the Czech Prison Service to the current regulations governing the work content of the educational worker in prison. Individual objectives were about finding out the limits which special educationalists' can see in their work and what their possibilities in that job in prison are. On the base of the answers, there was found out, that the real activity of special educationalists 'corresponds with current regulations. However, the research shows that special educationalists in prisons do activities which are beyond their work duties. The research also shows, special educationalists can see the administrative work activity is the biggest limit of their work. They mainly consider themselves to be rather clerks than educationalists. As the limit was also marked the lack of workers in the direct care and the excessive humanization or the pathological phenomena occurring in the prison. On the other hand, the educationalists have a possibility of a personal growth through various courses and other kinds of education which are ensured by Prison Service. They also see the positive in the creativity of their profession, because of their focus, they can choose activities that they will exercise with convicted in the context of treatment programs.

This thesis provides a comprehensive view of the special educationalist in the Czech prison and informs about limits and possibilities in this special environment. It could also serve as a motivation source for graduates of special education and related disciplines to pursue this profession.

Key words: penology, special educationalists, prison, prison system

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 8. 4. 2015

.....

Monika Hružová

Poděkování

Děkuji vedoucí mé práce Mgr. Petře Majerové za poskytnutí cenných rad, podnětů a za inspiraci. Za cenné rady děkuji také PhDr. Jaroslavu Hálovi. Mé další poděkování patří řediteli Věznice Příbram vrchnímu radovi plk. Mgr. Jiřímu Purkartovi a řediteli Vazební věznice Liberec vrchnímu radovi plk. Mgr. Janu Hladíkovi za povolení výzkumu v prostorách věznice.

Samozřejmě děkuji všem respondentům za jejich čas, vstřícnost a ochotu.

Obsah

Úvod.....	8
1 Současný stav českého vězeňství.....	10
1.1 Rozdělení věznic a jejich charakteristika.....	11
1.2 Zacházení s vězni.....	13
1.3 Zaměstnanci a příslušníci Vězeňské služby ČR	21
1.3.1 Výchovní pracovníci a specialisté	22
2 Speciální pedagog ve vězeňství ČR.....	27
2.1 Osobnostní a kvalifikační předpoklady, možnosti vzdělání	28
2.2 Hlavní úkoly speciálního pedagoga ve vězení.....	30
2.3 Další ovlivňující faktory	32
3 Cíl práce a výzkumné otázky.....	35
4 Metodika	36
4.1 Stanovení tematických okruhů a otázek	36
4.2 Průběh výzkumu	37
4.3 Charakteristika výzkumného souboru.....	38
5 Zpracování výsledků a analýza dat.....	40
5.1 Zpracování výsledků.....	40
6 Diskuze	55
Závěr	58
Přílohy.....	67

Seznam použitých zkratk

SARPO	Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (metodický nástroj na hodnocení rizik)
VIS	Vězeňský informační systém
VS	Vězeňská služba
ČR	Česká republika
GŘ	Generální ředitelství
SP	speciální pedagog
SUR	system výcviku v psychoterapii
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
AV	Akademie věd
VV	Vazební věznice
Ped.	pedagogika
Spec. ped.	Speciální pedagogika
Soc. ped.	Sociální pedagogika
Diagn.	diagnostika
FF	Filozofická fakulta
PF	Pedagogická fakulta
Čj	český jazyk
D	dějepis

Úvod

O vězeňství jsem se začala zajímat ve druhém ročníku bakalářského studia díky předmětu Penologie. Během studia jsem ale neměla možnost zjistit, jak vypadá toto specifické odvětví námi zvoleného oboru v praxi. Výběr tématu zapříčinila tedy má zvědavost a touha rozšířit si obzory.

Ačkoliv práce má v názvu i slovo vychovatel, bylo s ohledem na vytíženost obou profesí rozhodnuto, že práce bude věnována pouze speciálnímu pedagogovi. Volba na SP padla z toho důvodu, že jeho práce je rozmanitější a vykonává jak pedagogické a administrativní úkony, tak i vychovatelskou činnost.

Cílem předkládané bakalářské práce je komparace reálných možností působení speciálního pedagoga ve vězeňství se současně platnými předpisy upravujícími a vymezujícími činnost speciálního pedagoga ve vězeňství. Dalším cílem práce je zjistit možnosti a limity speciálních pedagogů při výkonu dané profese v tak specifickém prostředí, jakým je věznice.

Teoretická část bude v první kapitole věnována českému vězeňství. Zaměřena bude především na porevoluční vývoj vězeňství, na současné dělení věznic, na zacházení s vězni a také na personální zastoupení Vězeňské služby ČR. Dále se práce podrobně zaměřuje na speciálního pedagoga působícího ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazební věznici v České republice. Zajímá se především o jeho osobnostní a kvalifikační předpoklady, o celkovou náplň jeho práce a také se zaměřuje na možnosti vzdělávání. V závěru teoretické části budou specifikovány faktory, jež by mohly ovlivňovat speciálního pedagoga při výkonu jeho profese.

Praktická část bude realizována na základě polostrukturovaných rozhovorů se speciálními pedagogy ve vězení. Rozhovory budou koncipovány tak, aby byla zjištěna reálně vykonávaná činnost speciálních pedagogů, jejich pohled na toto zaměstnání a zároveň názor na to, jakým způsobem by se daly nevyhovující skutečnosti změnit. Následně mezi sebou budou odpovědi všech respondentů porovnávány a komparovány s poznatky zjištěnými v teoretické části.

Práce by mohla být dobrým informačním zdrojem o současných možnostech

a úskalích profese speciálního pedagoga ve vězeňství. Zároveň by mohla sloužit jako zdroj motivace pro absolventy speciální pedagogiky a příbuzných oborů k výkonu daného povolání.

1 Současný stav českého vězeňství

České vězeňství prošlo po roce 1989 nutnou reformou z důvodu snahy o vyrovnání se mezinárodním konvencím. Rok 1990 byl ve znamení mapování situace, která nastala po změně režimu. Do naší historie se tento rok zapsal především amnestií vydanou tehdejšími prezidentem Václavem Havlem. Rok 1991 přinesl jisté ujasnění cílů a postupů českého vězeňství. V dalších letech docházelo k postupné humanizaci českého vězeňství, a to v duchu doporučení *Evropských vězeňských pravidel*. Předrevoluční *Sbor nápravné výchovy* se prostřednictvím zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky proměnil na Vězeňskou službu České republiky. Nyní funguje české vězeňství na třech principech moderního vězeňství. Tyto principy zmiňuje Hála (2005) a jedná se podle něj o humanizaci, účinnost a bezpečnost. Jednotlivé principy jsou přiblíženy níže.

Princip humanizace spočívá především v lidském zacházení s každým jedincem, byť jde i o pachatele nejzávažnějších trestních činů. Každému vězni jsou garantována základní lidská práva a svobody a také mu jsou vždy zabezpečeny materiální podmínky pro jeho život ve věznici. K principům humanizace patří i zajištění kvalitního profesionálního personálu a modernizace vězeňských zařízení (Preusker in Hála, 2005).

Princip účinnosti závisí na tom, jaká je recidiva těch, kteří trestem odnětí svobody již prošli. Hála (2005) hovoří o třetinovém dělení. Jedna třetina osob se do nápravného zařízení již nikdy nevrátí, druhá třetina se bude vracet opakovaně a u třetí třetiny jde o to, jak je veden výkon trestu odnětí svobody – pokud se vězněnému dostane kvalitního programu zacházení, je zde možnost zamezení recidivy.

Moderní vězení je bezpečné vězení, a to jak z hlediska veřejnosti, tak z hlediska personálu, a samozřejmě je i bezpečnost vězňů. Hála (2005) bezpečnost ve vězení rozděluje na bezpečnost pasivní (vnější, technická), tzn. bezpečnost, která je zajištěna např. vysokými zdmi, ostnatými dráty, střežícími systémy apod., a bezpečnost aktivní (dynamickou). Aktivní bezpečností se rozumí správná komunikace mezi vězněnými a personálem a utváření optimálního psychosociálního klimatu.

1.1 Rozdělení věznic a jejich charakteristika

Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává v diferenciovaných věznicích. Jednotlivé typy věznic definuje Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Sochůrek (2007a) zmiňuje, že typy věznic se odlišují zejména zabezpečením (signalizace, zdi, ploty...) a systémem dozoru nad pohybem vězňů. O tom, do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen, rozhoduje soud na základě zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník.

V České republice se věznice dělí do 4 základních typů:

- s dohledem,
- s dozorem,
- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou.

Do **věznice s dohledem (typ A)** se dle vyhlášky č. 345/1999 Sb. zařazují odsouzení za trestný čin spáchaný z nedbalosti, kteří dosud neprošli výkonem trestu odnětí svobody. V prostorách věznice nejsou vězni omezeni v pohybu. Ve věznici s dohledem není nutný po areále doprovod zaměstnance. Odsouzení bývají v drtivé většině případů zaměstnáváni mimo věznici, kde jejich práci kontroluje vychovatel. Ve chvílích pracovního volna mohou navštěvovat kulturní, sportovní a osvětové akce či bohoslužby mimo věznici. V tomto případě dostávají propustku, ve které je vyznačený prostor, v němž se mohou pohybovat po stanovenou dobu. Ve věznici s dohledem jsou umožněny návštěvy, které se uskutečňují bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby ČR. V souvislosti s návštěvami může ředitel věznice povolit odsouzenému opustit věznici až na 24 hodin.

Odsouzené, kterým byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti, a kteří již byli ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin, zařazuje soud podle zmíněné vyhlášky **do věznice s dozorem (typ B)**. Sochůrek (2007a) uvádí, že jsou zde umístěni pachatelé, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře

nepřevyšující dva roky, a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Vězni se v prostorách věznice pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby ČR. Pracují mimo věznici na nestřežených pracovištích, přičemž jsou namátkově kontrolováni přibližně jednou za hodinu. Důvěryhodní odsouzení mohou mít při pracovním úkolu od ředitele povolený volný pohyb mimo věznici. Ve volném čase se mohou vybraní vězni účastnit akcí mimo věznici, a to za doprovodu zaměstnance Vězeňské služby ČR. Stejně jako u předchozího typu jsou návštěvy dovoleny bez zrakové a sluchové kontroly a na povolení ředitele je možné opustit věznici až na 24 hodin.

Do **věznice s ostrahou (typ C)** jsou dle Sochůrka (2007a) soudem zařazeny osoby, jež spáchaly úmyslný trestný čin či jsou odsouzeni za trestný čin spáchaný z nedbalosti a nesplňují podmínky pro umístění do předchozích typů věznic. Vyhláška č. 345/1999 Sb. říká, že vězni se pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby České republiky. V případě plnění pracovních úkolů může být vězni ředitelem uděleno povolení pohybovat se v prostorách věznice bez dozoru. Odsouzení jsou zaměstnáni na střežených pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Dohled nad vykonáváním pracovních povinností provádí pověřený zaměstnanec Vězeňské služby České republiky. Akcí mimo věznici se mohou pod dozorem zaměstnance VS ČR účastnit odsouzení, u nichž se nepředpokládá zneužití této výhody.

Věznice se zvýšenou ostrahou (typ D) je podle Sochůrka (2007a) určena pro odsouzené, kterým byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, popřípadě trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi. Trest ve věznici typu D je udělen i odsouzenému, který spáchal zvlášť závažný trestný čin a byl mu uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu. Odsouzení se dle vyhlášky č. 345/1999 Sb. pohybují organizovaně pod dozorem příslušníka VS ČR, pod jehož dozorem se uskutečňují i návštěvy. Odsouzení pracují v prostorách věznice či na celách. Dohled nad pracovní činností provádí zaměstnanec pověřený ředitelem. Osobám ve výkonu trestu není umožněn volný pohyb, a to ani při plnění pracovních

úkolů.

Mimo zmíněných typů věznic existují ještě **vazební věznice**, které se řídí zákonem č. 293/1993 Sb. Prostředí vazební věznice je velice speciální a liší se samozřejmě i pravidla, což zásadním způsobem ovlivňuje náplň práce SP. První specifikum spatřují Raszková a Hoferková (2013) v tom, že ačkoliv vazba i výkon trestu mají za úkol izolaci osoby v uzavřeném prostoru, vazba nesmí být trestem. Podle zákona č. 293/1993 Sb. nahlížíme na osobu nacházející se ve výkonu vazby pořád jako na nevinnou, dokud není pravomocně odsouzena. Zároveň tento zákon stanovuje, že věznice jsou povinny nabídnout účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních aktivitách. Zde je tedy prostor pro práci speciálního pedagoga, stejně tak při ukládání trestů. Odměny se neukládají. Ze zmíněného vyplývá, že i když v něčem jsou vazba a výkon trestu podobné, nacházejí se zde různá specifika. Osoby ve výkonu vazby nejsou „vychovávány“. Programy zacházení jsou dobrovolného charakteru. Co však pro obviněné ve vazební věznici platí stejně jako pro odsouzené, je povinnost chovat se ukázněně, jelikož i oni podléhají možnosti udělení trestu.

Do budoucna se předpokládá zjednodušení struktury vězeňských zařízení. Plán je redukovat věznice pouze na tři typy, a to na věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005).

1.2 Zacházení s vězni

Sochůrek (2007a) zmiňuje, že zacházení s vězni v českých věznicích je uskutečňováno na základě *Listiny základních práv a svobod* (1992) a *doporučení Rady Evropy* (2005) v oblastech zacházení s vězněnými osobami a dodržování lidských práv. Principy a přístupy pro zacházení s vězni jsou stanoveny Evropskými vězeňskými pravidly (2006). Na vězně je nahlíženo jako na člověka, jehož lidská důstojnost nesmí být ponižována ani degradována, ačkoliv se nachází ve výkonu trestu. Zacházení

s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody vylučuje diskriminaci vězňů na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, politického nebo jiného názoru a osobního přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, hospodářského nebo jiného postavení a plně respektuje náboženské vyznání a mravní kodex skupiny, ke které vězeň patří.

Vězni se musí podřizovat kázeňskému režimu věznice. Na druhou stranu mají právo na individuální přístup a zacházení v rámci výchovného a vzdělávacího programu. Při zacházení s vězni ve výkonu trestu se jako kázeňské prostředky nejčastěji využívají odměny a tresty, které napomáhají k dosažení kázně a pořádku. Raszková a Hoferková (2013) zmiňují, že kázeňskou pravomoc mají generální ředitel, ředitelé věznic a vazebních věznic a další pověření zaměstnanci Vězeňské služby České republiky v rozsahu své působnosti (mezi nimi i speciální pedagog). Odměny se podle zákona č. 169/1999 Sb. udělují v případě, že odsouzený projevuje odpovědný přístup k plnění svých povinností a spolupracuje při naplňování účelu trestu.¹ Kázeňské tresty definuje také zákon č. 169/1999 Sb., a na jeho základě je za kázeňský prohřešek považováno porušení zákonných povinností během výkonu trestu. Trest není uložen v případě, že samotným projednáním kázeňského přestupku s odsouzeným lze dosáhnout sledovaného účelu.²

Zacházení s vězni se kromě prostředků jakými jsou odměny a tresty uskutečňuje hlavně na základě programů zacházení.

¹ Zároveň daný zákon stanovuje, že odměnou je pochvala, mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin, povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět, zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců, věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč, rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce, povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení nebo přerušeni výkonu trestu.

² Podle tohoto zákona považujeme za kázeňské prostředky důtku, snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, pokutu až do výše 1000 Kč, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení, celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů, umístění do samovazby až na 20 dnů nebo odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

Dříve byly dle Mařádka (2003) programy zacházení známé spíše jako resocializační programy. Ty vymezoval Zákon o výkonu trestu odnětí svobody, který platil do roku 1999. Tento zákon definoval resocializační program jako souhrn pracovních, vzdělávacích, terapeutických a zájmových aktivit s diferencovaným přístupem při jejich realizaci, přičemž skladba resocializačního programu by měla sledovat dosažení účelu výkonu trestu.

Programy zacházení definuje rovněž zákon č. 169/1999 Sb., konkrétně § 41 a vyhláška č. 345/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů, konkrétně hlava čtvrtá nazvaná Realizace programu zacházení a zaměstnávání odsouzených, §36 – 40. Programy zacházení slouží zejména k zamezení recidivy. Recidiva podle Tänsja (in Hanuš, 2005) představuje selhání trestných a výchovných následků za provedený zločin.

Specializované zacházení začíná ve chvíli, kdy je vězeň přijat na nástupní oddělení věznice. Zde je podroben vstupním vyšetřením a je mu stanovena penitenciární diagnóza, na jejímž základě je odsouzený klasifikován. Penitenciární diagnózu stanovuje dle Netíka, Netíkové a Hájka (1997) psycholog. Následuje vnější diferenciaci vězňů podle zákona č. 293/1993 Sb. a zákona č. 169/1999 Sb. a poté přichází diferencované zacházení. Na skladbu odsouzených má vliv pohlaví, věk, ochota pracovat, to o jaký typ trestaného se jedná (prvotrestaný, recidivista, odsouzený v dlouhodobém trestu, doživotně odsouzený, odsouzený za nedbalostní činy, duševně nemocný, narkoman, alkoholik, cizinec, atd.) a do jakého typu věznice byl soudem zařazen. Při výkonu trestu je podle Černíkové a Sedláčka (2002) důležité sledovat změny v chování odsouzeného a na základě tohoto pozorování sestavovat nové programy zacházení. Umění zpracovat dobré kvalitní programy je dáno úrovní vzdělání speciálních pedagogů, pracovními zkušenostmi a pedagogickými schopnostmi. Zákon č. 169/1999 Sb. stanovuje, že programy zacházení mají obsahovat konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, dále metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. V současné době jsou programy zacházení vyhodnocovány pouze v elektronické formě (Red, 2011). Součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii,

vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, která směřuje k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Každá věznice má své specifické programy zacházení, které jsou tvořeny s přihlédnutím na možnosti věznice a samozřejmě také s ohledem na odbornou kvalifikaci zaměstnanců. Pokud věznice nabízí více variant programu zacházení, je odsouzenému umožněn výběr. Nevybere-li si odsouzený z nabízených programů, je dle vyhlášky č. 345/1999 Sb. povinen se zúčastnit minimálního programu zacházení. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného. Je důležité zmínit tvrzení Mařádka (2003), že programy zacházení se zpracovávají pouze pro odsouzené, jejichž trest odnětí svobody je delší než tři měsíce. Z tohoto důvodu nejsou programy zacházení připravovány pro osoby nacházející se ve výkonu vazby (viz výše, kapitola 1.1 v části, která se zabývá vazebními věznicemi).

Programy zacházení mají za cíl vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci, tedy pro přípravu odsouzeného na hodnotný život po návratu na svobodu. Při sestavování programů zacházení je podle Sochúrka (2007) důležitý „princip reality“. To znamená, že požadavky kladené na odsouzené odpovídají požadavkům reálného života mimo vězení. Programy zacházení vznikají ve vzájemné spolupráci psychologa, pedagoga, vychovatele, sociálního pracovníka a lékaře. Celý tým koordinuje speciální pedagog, který také zpracovává a vede dokumentaci o odsouzeném. Shromážděný materiál o odsouzeném obsahuje především základní data o dané osobě, lékařská doporučení, psychologickou charakteristiku včetně jeho postojů ke spáchanému trestnému činu a rizika, která brání budoucí dobré reintegraci odsouzeného do společnosti. Jednotlivé programy zacházení jsou charakterizovány v následujícím textu.

Pracovní programy

Práce je *vysoce komplexní lidská aktivita, která má vliv např. na osobní spokojenost a pohodu člověka, jeho ekonomicko-sociální hodnocení a uznání, osobní identitu, sebevědomí a sebehodnocení a úroveň interakčních sociální kooperativnosti* (Kohoutek, 2012, s. 20). Podle Fábryho (2006) má práce své důležité místo i ve vězeňském systému, jelikož funguje nejen jako významný psychohygienický faktor, ale

slouží i ke zvyšování odborné kvalifikace a vytvoření předpokladů pro úspěšné zařazení do občanského života po propuštění z vězení. Podle zákona č. 169/1999 Sb. má každý vězeň, který byl zařazen do práce, povinnost pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý. Práce vězňů má, jak zmiňuje Hála (2005), několik nezastupitelných významů. Odsouzení dostávají za práci odměnu, z které se hradí celá řada položek - výživné pro děti odsouzeného, náklady na výkon trestu odnětí svobody, případné náklady na předchozí výkon vazby, tzv. cizí pohledávky, úložné, zbývající část odměny, kterou věznice převede na účet odsouzeného a kapesné.

Zaměstnávání vězňů je ale v rámci celé republiky palčivým dlouhodobým problémem. Podle Statistické ročenky VS České republiky (2013) je reálně zaměstnáno okolo 67 % odsouzených. Na základě zjištěných dat si VS stanovila jako prioritu pokračovat v rozvoji zaměstnávání vězňených osob ve věznicích a vazebních věznicích, přičemž jejím cílem je vytváření nových pracovních míst, a to nejen v rámci vězení, ale také ve spolupráci s podnikatelskými subjekty.

Další skutečností v souvislosti se zaměstnáváním vězňů je podle Drápala (2014) také to, že reálné mzdy odsouzených k výkonu trestu stále klesají, a to již od roku 2005, kdy naposledy stouply. Každá věznice se snaží zaměstnávat odsouzené v oblastech, které přímo souvisí s každodenním provozem věznice. Jako příklad uvádí Moučka (2014) kuchařské práce.³ V podstatě se dá tedy říci, že všechny pracovní programy si kladou za cíl zvyšovat pracovní kompetence vězňů tak, aby tito byli schopni po skončení výkonu trestu běžně fungovat v pracovním procesu⁴.

³ Dobrým vzorem pro pracovní aktivity je věznice Kynšperk. Zde se využívá dvou forem zaměstnávání. První formou je již zmíněné zajišťování běžného provozu, tzn., že vězni pracují v kuchyni, jako knihovníci, holiči, skladníci nebo uklízeči. Druhou formou je zaměstnávání v rámci Provozovny střediska hospodářské činnosti (PSHČ). Podobně se snaží pracovat všechna vězení. Ke zmíněným dvěma formám lze dodat zaměstnávání u podnikatelských subjektů. O zaměstnávání vězňů ale není ze strany podniků příliš velký zájem. (Bělíková, Hazuková, 2014)

⁴ Ve Věznici Příbram byl realizován komplexní projekt programu zacházení pod názvem „Již nechci krást ale pracovat“. Projekt koordinoval a garantoval Zdeněk Kilian. Spolupracoval s celým realizujícím týmem. Program v rozsahu 120 hodin byl určen především recidivujícím vězňům odsouzeným za majetkovou trestnou činnost. Cílem tohoto programu bylo zvýšení osobních kompetencí, které jsou nutné pro život po skončení výkonu trestu. Program vycházel ze zkušeností týmu pracovníků ze speciálního oddělení. Do tohoto týmu patří kromě speciálního pedagoga psycholog, vychovatel terapeut, sociální pracovníce a pedagog volného času. Projekt se skládal z pěti stěžejních aktivit. Každou aktivitu odborně garantoval jeden z pracovníků (Kilian, 2010).

Vzdělávací programy

Z dat zjištěných ve Statistické ročence Vězeňské služby za rok 2013 (2013) je patrné, že odsouzení ve většině případů (43,89 %) mají dokončené pouze základní vzdělání. Velká většina je i vyučených bez maturity (37,45 %). Mezi vězni se ale vyskytují i absolventi středních škol s maturitou a vysokoškolsky vzdělaní odsouzení ve všech třech možných stupních. Totožně jako statistiky se vyjadřuje Hála (2005), který zmiňuje, že ve vězeňském prostředí je stále velice častý analfabetismus, a to jak primární, tak sekundární.

S ohledem na zmíněnou rozmanitost dosaženého vzdělání a úrovně gramotnosti odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody, obsahují vzdělávací programy velkou škálu aktivit. Tyto činnosti sahají do všech oblastí – od výuky čtení a psaní, pomoci s vyřizováním osobních záležitostí a dopomoci, přes výuku jazyků až po rekvalifikační a kvalifikační kurzy.⁵ Odsouzení mají mimo jiné možnost vzdělávat se ve Středním odborném učilišti Vězeňské služby České republiky. Tato škola sdružuje střední odborná učiliště s výukou v učebních oborech určených úspěšným absolventům základních škol. Dále pod ni patří učiliště s učebními obory pro ty, kteří ukončili základní vzdělání v nižším než devátém ročníku, popřípadě nedokončili úspěšně devátý ročník, a odborné učiliště s učebními obory, které jsou určeny pro absolventy praktických škol. V současné době poskytuje Vězeňská služba i podmínky pro absolvování maturitního či vysokoškolského studia (Hála, 2005).

⁵Konkrétně ve Věznici Příbram jsou realizovány hlavně rekvalifikační a kvalifikační kurzy, které se uskutečňují ve spolupráci se vzdělávacími institucemi okresu Příbram. Tyto kurzy jsou financovány z prostředků Vězeňské služby České republiky. (ham, 2013) Ve Věznici Příbram byl v roce 2014 za přispění Norských fondů realizován projekt Výstavba výrobně vzdělávací haly pro rekvalifikační kurzy vězňů před propuštěním ve věznici Příbram“. Tento projekt si klade za cíl zvýšení kvalitativního i kvantitativního působení u odsouzených v souladu s evropskými a mezinárodními normami v oblasti lidských práv. Prostřednictvím rekvalifikačních kurzů se snaží zlepšovat profesní přípravu odsouzených tak, aby tito dokázali po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody žít soběstačně v souladu se zákonem (pek, 2014).

Volnočasové programy

Hodnotné a smysluplné trávení volného času je pro vězně mnohdy nepřekonatelným problémem. Volný čas tráví často pasivně, což je považováno za významný kriminogenní faktor. Mezník, Kalvodová a Kuchta (1995) spatřují důvod v nedostatku motivace k aktivnímu, pozitivnímu a sociálně koncipovanému životnímu stylu a trávení volného času a také v postrádání znalostí a dovedností. Pravdou dle zmíněných autorů je, že vězni nemají ve většině případů žádné pozitivní návyky ani z dob před zatčením. Velká část z nich trávila volný čas pitím alkoholu, braním drog, nudou apod.

Volnočasové programy by měly dle Mezníka, Kalvodové a Kuchty (1995) vyplnit volný čas odsouzených a naučit je trávit smysluplně a aktivně dobu, kterou tráví mimo zaměstnání. Tyto činnosti jsou zaměřeny na rozvoj osobnosti, udržení fyzické a psychické kondice a měly by napomoci k vytvoření kulturních návyků a potřeb.

V současné době je velké procento odsouzených nezaměstnaných. I z toho důvodu se stávají volnočasové programy ještě významnějšími. Jak zmiňuje Hála (2005), volný čas pracujících odsouzených začíná příchodem ze zaměstnání a končí večerkou. Víkendy nejsou pracovní, tudíž je volný čas ohraničen pouze budičkem a večerkou. Volno lze trávit několika způsoby. Jůzl (2012) rozděluje volnočasové aktivity podle zaměřenosti na estetickou a tělesnou výchovu. Mezník, Kalvodová a Kuchta (1995) dělí aktivity ve volném čase na rekreační, sportovní a kulturní. Rekreační programy se zaměřují na regeneraci a obnovu fyzických a psychických sil pro pracovní nasazení, příkladem může být sledování televize, hraní společenských her apod. Sportovní programy organizují pracovníci Vězeňské služby (dále jen VS) ve sportovních zařízeních věznic. Vězni se věnují skupinovým, především míčovým hrám, nebo tráví čas v posilovně. Cílem těchto aktivit je využít přirozené potřeby člověka k pohybu, rehabilitovat organismus, který mají odsouzení často zničený nezřízeným životem, a vzbudit zájem o sport. Sportovní programy vedou k sebekázi a mají dobrý vliv na psychiku. Vězni se rádi účastní i kulturních programů, a to ať už se jedná o divadlo, hudbu, četbu či kreslení, prostřednictvím nichž mohou ventilovat své pocity.

Tréninkové terapeutické programy

Vzhledem k abúzu návykových látek a přítomnosti psychopatologických symptomů u vězňů, je součástí programů také možnost psychoterapeutického působení. Psychoterapie je dle Vymětala (2004) především léčbou (sekundární prevencí) poškozeného zdraví, která se uskutečňuje výhradně psychologickými prostředky. Jedná se o dlouhodobý program vedený zkušeným psychologem či psychiatrem prostřednictvím převážně verbálních technik. Uskutečňován je buďto individuálně nebo skupinově. Individuální psychoterapie usiluje o odstranění či eliminování kriminogenních jevů. Velkým problémem je, že zabere velkou část pracovní doby odborníků, a i přesto obsáhne malý počet vězňů. Ve vězení je častější skupinová psychoterapie, jejíž součástí je tzv. komunitní systém. Skupinové psychoterapie a komunitní terapie jsou dle Mezníka, Kalvodové a Kuchty (1995) primárně určeny odsouzeným s výraznými psychopatickými rysy osobnosti a odsouzeným toxikomanům.

Významnou terapií, která byla do ČR uvedena s cílem přinést teoreticky propracovanou a klinickou aplikaci, je realitní terapie. Tento přístup podle Hály (2005) předpokládá, že neschopnost vězně uspokojovat jeho potřeby realisticky přináší psychiatrické či psychologické problémy. Terapie je realizována na základě tvrzení, že člověk je odpovědný za své jednání, protože má možnost volby.

Další programy, které jsou zaměřeny na sociální učení, vycházejí ze zkušenosti, že odsouzení ve většině případů nemají osvojené odpovídající společenské chování. Sociálně psychologický výcvik si dle Mezníka, Kalvodové a Kuchty (1995) klade za cíl naučit vězně adekvátně řešit běžné sociální situace, naučit je partnerskému soužití, navazování mezilidských vztahů a posílit pozitivní aspekty osobnosti. Sociálně psychologické metody se od psychoterapeutických liší tím, že se zaměřují na výcvik užitečných dovedností v oblasti mezilidských vztahů a interpersonálního chování. Mezi tréninkové programy se někdy řadí i tzv. sociální poradenství.

Extramurální programy

Extramurální aktivity jsou dle Mařádka (2003) všechny aktivity, které se provádějí „za zdi“. Dané programy jsou běžně realizovány ve chvíli, kdy je vězněný zařazen na předpropouštěcí oddělení. Jejich cílem je podle Maňasky (2009) upevňování pracovních návyků odsouzených, změna stereotypů života vězňů a jejich přizpůsobení v kvalitativně jiný přístup k životu a společnosti v rámci přípravy na konec výkonu trestu a na život po propuštění z vězení. Totožně jako Maňaska vidí extramurální aktivity i Mezník, Kalvodová a Kuchta (1995), kteří je označují jako přípravu na reálný život. V podstatě se dá tedy říci, že cílem těchto činností je, aby po propuštění nedošlo k „šoku ze svobody a propuštění“. Cílem je také orientace na vytvoření a udržení kontaktů a vazeb mimo zdi věznice. Typickým příkladem jsou diferencované způsoby návštěv rodiny.

1.3 Zaměstnanci a příslušníci Vězeňské služby ČR

Vězeňskou službu ČR (dále jen VS ČR) zřizuje zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážní České republiky, podle něhož je přímo řízena generálním ředitelem VS ČR. Podle Mařádka (2005) ji můžeme členit do tří skupin. **Vězeňská stráž** předvádí osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu a také střeží objekty vězeňské služby. **Justiční stráž** má za úkol zajišťovat pořádek a bezpečnost v soudních budovách a na jiných místech činnosti soudu a ministerstva. Úkolem **správní služby** je zabezpečovat organizační, ekonomickou, speciálně výchovnou, zdravotní a další odbornou činnost. Raszková a Hoferková (2013) k těmto třem skupinám řadí ještě **Institut vzdělávání**, který realizuje odbornou přípravu vězeňského personálu a celoživotní vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby a **pověřené orgány**, jež mají postavení policejních orgánů v řízení o trestných činech příslušníků.

V posledních desetiletích se dle Hály (1996) klade velký důraz na to, aby do Vězeňské služby byli přijímáni pouze uchazeči s úplným středním nebo

s vysokoškolským vzděláním. Hála (2005) také zmiňuje, že v řadách vězeňského personálu se nachází příliš mnoho administrativních pracovníků, kteří „zabírají“ místa, jež by měla být určena pro osoby, které přímo zacházejí s vězni. Vězeňská služba má několik organizačních jednotek (generální ředitelství, vazební věznice, věznice, Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, střední odborné učiliště a zotavovnu Vězeňské služby). V těchto jednotkách pracuje zaměstnanecký tým, který je, jak zmiňují Razsková a Hoferková (2013), tvořen příslušníky vězeňské služby, tzn. pracovníky ve služebním poměru (vykonávají službu v uniformách), a občanskými pracovníky, na něž se vztahuje Zákoník práce, jelikož pracují v běžném zaměstnaneckém poměru. Jak příslušníci, tak občanskí pracovníci mají povinnost zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se dozvěděli při výkonu svého povolání.

Úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence stanovuje Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 21/2010. Do přímého styku s vězni přicházejí dle Sochůrka (2007a) zejména pracovníci, jichž se týká vedení věznice (ředitel a jeho zástupci), duchovní, pracovníci strážní a eskortní služby (vrchní inspektoři, a inspektoři strážní služby, operátoři, strážní), občanskí zaměstnanci (ekonomové, personalisté, správní pracovníci, logisticy), zdravotnický personál, pracovníci oddělení prevence a stížností, výchovní pracovníci (vychovatelé, dozorcí) a specialisté (psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, sociologové, právníci, vychovatelé, kaplani a učitelé ve školských vzdělávacích střediscích). Pro účely této práce je vhodné zmínit zejména dvě poslední skupiny pracovníků (viz následující podkapitola).

1.3.1 Výchovní pracovníci a specialisté

Dozorce

Dozorce je podle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 přímo podřízen inspektorovi dozorcí služby. Provádí dozorcí činnost, odpovídá za dodržování pořádku

a kázně, vykonává prohlídky vězňů, cel a ložnic. Vede také příslušný seznam nebezpečných odsouzených. Ve výkonu vazby mají dozorcí na starost výdej stravy a další úkoly (Sochůrek, 2007a). Dozorcí tedy, jak uvádí Hála (2005) v podstatě dohlíží na to, aby trest odnětí svobody, popřípadě vazba fungovaly v souladu s vnitřním řádem konkrétního zařízení.

Vychovatel

Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 stanovuje, že vychovatelé jsou přímo podřízeni vedoucímu oddělení výkonu vazby a jsou metodicky usměřováni speciálními pedagogy. Jsou členy týmu, který má za úkol komplexní výchovnou, vzdělávací, diagnostickou a preventivní činnost. Tato aktivita je zaměřena na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci. Vychovatel se také podílí na realizaci protidrogové prevence v rámci věznice. Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. zajišťuje každému vězni přidělení vychovatele, který se pro něj po dobu výkonu trestu stává klíčovým pracovníkem a vede jeho osobní kartu. Sochůrek (2007a) vidí důležitou roli vychovatele i v tom, že se snaží motivovat odsouzené ke změně jejich životního stylu, jde odsouzeným příkladem, řeší s nimi jejich problémy. Tento pracovník odpovídá za pořádek, dohlíží na dodržování zákonitostí i na realizaci programů zacházení. Zmíněného dosahuje podle zákona č. 169/1999 Sb. i udílením odměn a kázeňských trestů. Podle svého odborného zaměření vede osobně zpravidla dvě průběžné aktivity programů, přičemž k těmto aktivitám samozřejmě zpracovává potřebnou dokumentaci. Stejně jako speciální pedagog se účastní odborných komisí a veřejného zasedání soudu projednávajícího podmíněné propuštění nebo přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice. Spolu se speciálním pedagogem se dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 podílí na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí a navrhuje příslušná opatření.

Vychovatel - terapeut

Podle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 by měl vychovatel - terapeut být absolventem vysokoškolského studia se zaměřením zdravotně sociálním, popřípadě

pedagogicko - psychologickým. Je přímým podřízeným vedoucího oddělení výkonu trestu. Terapeut dle Hály (2005) realizuje individuální a skupinové terapie a je metodicky usměřován psychologem.

Sociální pracovník

Sociální pracovník má dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 za úkol pomoci vězněným s jejich plynulým přechodem do řádného občanského života. Poskytuje tedy sociálně právní informace a poradenství. Při výkonu svého povolání se řídí standardy kvality poskytovaných sociálních služeb. Aktivně se účastní jednání poradních orgánů ředitele věznice včetně poradny drogové prevence a přímo podřízen vedoucímu oddělení výkonu trestu. Předkládá odborná stanoviska k přezarování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci věznice. Dále se podílí na tvorbě programů zacházení a na jejich hodnocení. V rámci zacházení s vězněnými má jeho práce charakter sociální terapie směřující k sociální rehabilitaci. Sociální pracovník se podílí na tvorbě programů zacházení a na jejich hodnocení. Při výkonu svého povolání spolupracuje podle Hály (2005) s probační a mediační službou, městskými a obecními úřady, s úřady práce, azylovými domy a charitou. Jeho cílem je, aby nedocházelo k recidivě, což bývá z různých příčin obtížně uskutečnitelné, např. kvůli špatné komunikaci se zmíněnými institucemi, nezájmu propuštěných z výkonu trestu apod.

Právník

Právník se stará o legislativně právní chod věznice. Věznici zastupuje před státními orgány, soudy a jinými právními subjekty. Po právní stránce pomáhá vedoucím jednotlivých oddělení, zajišťuje přípravu smluv věznice. Metodicky koordinuje a zabezpečuje zadávání veřejných zakázek, dozoruje na rozhodování ve věcech služebního poměru (ham, 2013).

Sociolog

Sociolog⁶ zajišťuje dle Sochůrka (2007a, 2007b) analytickou a poradenskou činnost na úseku personální práce, výkonu trestu a vnějších vztahů v rámci dislokace věznice. Mimo jiné se zabývá analýzou skupinových vztahů ve věznici. Snaží se předcházet vzpourám a hromadným nekázním. Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 ukládá sociologům podílet se na zpracování projektů pro jednotlivé kategorie odsouzených, na tvorbě programů zacházení a jednotlivých speciálně výchovných aktivit. K těmto aktivitám vede odbornou dokumentaci. Sociolog je také poradním orgánem ředitele věznice.

Kaplan/duchovní

Duchovní ve vězení je ve většině případů členem „Vězeňské duchovenské péče“ (Mařádek, 2005). Rozdíl mezi kaplanem a duchovním, je dle Hály (2005), pouze v tom, že kaplan je zaměstnancem Vězeňské služby. Podle Mařádka (2005) je do vězení umožněn vstup kaplanům a duchovním všech státem registrovaných církví či náboženských společenství, a to na základě dohody Ekumenické rady církví ČR s Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR. Vězni si duchovního mohou pozvat, avšak nikdo je nesmí nutit k víře. Duchovní se podílejí nejen na programech zacházení, ale i na dalších aktivitách. Sochůrek (2007a) vidí přínos i v tom, že duchovní rozšiřují záběr programů zacházení, jelikož spolupracují s vychovateli, speciálními pedagogy a dalšími specialisty.

Psycholog

Hlavním úkolem psychologa ve vězení je podle Sochůrka (2007a) poskytovat kompletní psychologické služby. Psycholog využívá poznatky z mnoha oborů psychologie (vývojová, pedagogická, klinická psychologie, psychologie osobnosti, forenzní psychologie, patopsychologie a psychopatologie). Nejdůležitější je však podle

⁶Podle personálního oddělení Vazební věznice Liberec není pozice sociologa v českém vězeňství v současné době příliš rozšířená. Vazební věznice Liberec sociologa nemá, ve Věznici Příbram sociolog působí. – pozn. autorky

Sochůrka (2007a) penitenciární psychologie. Prostřednictvím ní se psycholog zabývá psychologickou problematikou věznění člověka, jeho adaptací, prožíváním, psychologickými aspekty zacházení s vězněm včetně aplikace psychologických metod, penitenciární diagnostikou, vhodností pracovního zařazení vězně, expertizou pro posouzení možného podmíněného propuštění, interakcí vězeň – personál, psychologickým výběrem personálu, psychoterapií. Dále tento odborník provádí psychologickou intervenci, což je podle Mařádka (2003) forma pomoci prostřednictvím psychologických prostředků v případě, že vězeň prochází krizí. Na vyžádání také poskytuje poradenství zaměstnancům oddělení výkonu trestu a v případě mimopracovních záležitostí odkazuje na další odborníky. Je-li tento zaměstnanec akreditovaný k posuzování osobnostní způsobilosti uchazečů a zaměstnanců ve Vězeňské službě, provádí na základě Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 psychologická posouzení uchazečů a zaměstnanců.

V minulosti působil ve vězení také **pedagog volného času**, který byl usměřován speciálním pedagogem. Realizoval individuální a skupinové, zájmové a sebeobslužné činnosti. V případě vhodné kvalifikace organizoval i terapeutickou činnost. Téměř totožně se jeví pozice **lektora-instruktora**. Ten se dle Hály (2005) věnoval volnočasovým aktivitám s vězni. Požadavky byly definovány pro tyto profese totožně. Na obou pozicích byla vyžadována kvalifikace v oboru pedagogiky volného času. Tzn., že tento pracovník musel být absolventem vysokoškolského oboru Pedagogika volného času.⁷

Mezi specialisty patří také **speciální pedagog**, kterému je věnována následující kapitola.

⁷ Tyto pozice jsou zmiňovány, jelikož se předpokládá, že funkce pedagoga volného času bude v brzké době obnovena (informaci poskytlo personální oddělení Vazební věznice Liberec). – pozn. autorky

2 Speciální pedagog ve vězeňství ČR

Speciální pedagogiku, a tím i speciálního pedagoga definuje většina autorů (Dobrovolská, Šmahel, Macháček, 1991; Vašek, 2003) podobně jako Pipeková a kol. (2006, s. 95): „*Speciální pedagogika je věda, která je orientována na výchovu a vzdělávání, na pracovní a společenské možnosti zdravotně a sociálně znevýhodněných osob a na řešení výzkumných problémů oboru.*“ V širším slova smyslu je ale dle Renotiérové a Ludíkové (2006) jako speciální pedagogika chápána každá speciálně zaměřená pedagogika. Příkladem může být speciální andragogika, což je podle Beneše (2008, s. 11) *vědní a studijní obor zaměřený na veškeré aspekty vzdělávání a učení se dospělých*. Tento podobor speciální pedagogiky má velký vztah k vězeňství. Zde mluvíme o penologické andragogice. Pedagogická andragogika uplatňuje dva modely pedagogické práce. První přístup je založen na tom, že člověk může dosáhnout určité dokonalosti jen ve výsledku své vlastní námahy (alternativní pedagogiky), cílem je tedy dosažení dokonalosti. Druhý přístup se snaží člověka formovat tak, aby obstál ve společnosti. Ve vězeňství je dle Beneše (2008) stěžejní druhý přístup, tedy aktivní přístup, který utváří člověka, jenž se dokáže uplatnit i ve světě mimo vězení. K tomu, aby se odsouzený dokázal uplatnit v běžném životě po propuštění z výkonu trestu, mu pomáhají pracovníci VS ČR. Za stěžejní je v tomto procesu považována pedagogická a vychovatelská činnost, kterou kromě vychovatele vykonává i speciální pedagog. Pedagogický pracovník vězeňské služby se při výkonu svého povolání řídí Nařízeními generálního ředitele vězeňské služby a zákonem č. 555/1992 Sb. Speciální pedagog se jako specialista na základě zmíněného řadí mezi občanské pracovníky. Jeho pracovní vztah se tedy, v případě, že se neřídí zvláštními právními předpisy, řídí Občanským zákoníkem.

2.1 Osobnostní a kvalifikační předpoklady, možnosti vzdělání

Obecně řadíme speciálního pedagoga mezi profese pomáhající. *„Pomáhající profese se zaměřují na pomoc druhým; pomáhají řešit nesnáze, problémy, zdravotní potíže druhých lidí; používají k tomu metody a techniky jednotlivých profesí. Společnými znaky pro pomáhající profese jsou mimořádná psychická zátěž, odpovědnost a rizika pro vlastní duševní zdraví“* (Hartl, 2004, s. 188).

Jako pomáhající pracovník by měl speciální pedagog podle Matouška (2003) oplývat následujícími předpoklady:

Zdatnost a inteligence

Fyzická zdatnost je podle amerických autorů prioritní, jelikož pomáhat druhým je těžká a vysilující práce. Dalším předpokladem je inteligence. Člověk v pomáhajících profesích by se měl chtít stále odborně vzdělávat. Předpokládá se také vyšší míra emoční a sociální inteligence.

Přitažlivost

Pracovník v pomáhajících profesích by měl být pro klienta přitažlivý, a to jak po fyzické stránce, tak po stránce vkusu a odbornosti. Měl by mít dobrou pověst a měl by umět jednat s klienty.

Důvěryhodnost

K důvěryhodnosti pracovníka přispívají různé složky. Mezi tyto složky řadíme diskretnost, spolehlivost, využívání pomoci a porozumění. Mezi zdroje důvěryhodnosti patří, podobně jako u přitažlivosti, fyzický vzhled, pověst, role a současné chování pracovníka.

Komunikační dovednosti

Komunikační dovednosti jsou pro speciálního pedagoga zcela nezbytné, jelikož slouží k navázání vztahu s klientem. Za základní dovednosti v této oblasti G. Egan (in Matoušek, 2003) považuje fyzickou přítomnost, naslouchání, empatii a analýzu klientových prožitků.

Speciální pedagog získává kvalifikaci podle zákona č. 563/2004 Sb. vysokoškolským vzděláním nabytým studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd. U speciálního pedagoga se předpokládá vzdělání, které je zaměřeno na speciální pedagogiku. Alternativou je vzdělání zaměřené na pedagogiku předškolního věku nebo na přípravu učitelů základní školy nebo na přípravu učitelů všeobecně - vzdělávacích předmětů střední školy. Vzdělání může být také koncipováno jako příprava vychovatelů. V tomto případě je k rozšíření odborné způsobilosti nutné doplňující studium, jež je realizováno vysokou školou. Kvalifikaci lze získat i absolvováním studijního oboru pedagogika a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaným vysokou školou.

Aby mohl vzniknout pracovně právní vztah mezi speciálním pedagogem a Vězeňskou službou České republiky, musí být splněno několik podmínek, které stanovuje Generální ředitelství VS ČR (2013). Speciální pedagog musí splnit kvalifikační předpoklady, jež jsou uvedeny v předchozím odstavci, popř. musí vyhovět dalším požadavkům, které jsou stanoveny vnitřními předpisy jednotlivých věznic. Zároveň musí být trestně bezúhonný a odborně, zdravotně i osobnostně způsobilý. U speciálních pedagogů vyžaduje Vězeňská služba (2013) i po nástupu do pracovního poměru další vzdělávání, které by mělo sloužit k jejich profesnímu rozvoji a růstu. Profesním rozvojem a růstem se myslí prohlubování kvalifikace, různé stáže a zprostředkování nebo umožnění dalšího studia. Základní úroveň vzdělávání speciálních pedagogů tvoří základní odborná příprava, která je zajišťována pro všechny nově přijaté zaměstnance Vězeňské služby ČR. Další vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby zabezpečuje Akademie Vězeňské služby České republiky, při níž podle Vlacha (2007) podstupují speciální pedagogové např. nástupní kurzy, které jsou realizovány formou samostudia v organizačních jednotkách Vězeňské služby ČR. Dané kurzy jsou zakončeny testem, na jehož základě získají absolventi osvědčení. Dále nabízí Akademie VS školení (základní vzdělání pro nové pracovníky). Zaměstnanci VS ČR mohou studovat na civilních středních školách, na vysokých školách, mohou absolvovat postgraduální studium, systematicky se školí a podstupují rozšiřovací a specializační kurzy.⁸ Speciální pedagogové mohou v rámci Akademie Vězeňské služby působit také

⁸Příkladem specializačních kurzů může být osobnostně sociální výcvik, dvousemestrální studium speciální pedagogiky, metodika řízení konfliktů pomocí analýzy transakcí, základy psychologie písma, Lüscherův barvový test, strategie vyjednávání a zbavení stavu agresivity, speciálně pedagogická diagnostika, kurz zdravého životního způsobu, aj. (Vlach, 2007).

na vysokých školách (přednášky, konzultace, publikační činnost, vedení bakalářský a diplomových prací atp.).

2.2 Hlavní úkoly speciálního pedagoga ve vězení

Speciální pedagog je dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 přímo podřízen vedoucímu oddělení, na kterém pracuje. Na tomto oddělení působí jako odborný zaměstnanec. Zároveň úzce kooperuje s generálním ředitelem věznice, je jeho poradcem v oblasti pedagogických hledisek výkonu trestu, a to s ohledem na odsouzené i zaměstnance. K tomuto je kompetentní, jelikož odborně řídí vychovatele a usměrňuje jejich činnost. Důležitým úkolem je pro speciální pedagogy zpracovávání administrativy spojené s plánováním služeb, výkaznictvím odpracovaných hodin, vedením evidence o docházce, čerpáním dovolené, apod. Tyto činnosti ale nelze řadit mezi činnosti související s metodickým usměrňováním zaměstnanců. Administrativa je pro speciální pedagogy velkou zátěží. V současné době dochází ke zjednodušování správní stránky. Příkladem takovýchto zjednodušení může být metodický nástroj Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (SARPO)⁹ nebo Vězeňský informační systém (VIS)¹⁰.

S odsouzenými je speciální pedagog v kontaktu od samého počátku výkonu trestu odnětí svobody. Provádí speciálně pedagogickou diagnostiku, na jejímž podkladě později s odborným týmem zpracovává komplexní zprávu o odsouzeném. Výběr diagnostických metod záleží na vlastním uvážení SP. Na základě komplexní zprávy zpracovává tým odborných zaměstnanců vedený speciálním pedagogem konkrétní programy zacházení, u nichž je následně hodnocena jejich účinnost a aktualizace. To znamená, že sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených a změny v jejich chování,

⁹SARPO je jednotný, objektivní, strukturovaný, cílený nástroj hodnocení odsouzených s validizovaným výpočtem statického a dynamického rizika a se zaměřením na identifikaci vybrané trestné činnosti (s násilným, sexuálním a drogovým kontextem). Detekuje riziko újmy (oběť) a rizikové kriminogenní faktory (prediktory recidivy) a obsahuje zhodnocení responsivity odsouzeného (motivace, sebereflexe, schopnost učení). Účelem hodnocení rizik je především predikovat pravděpodobnost opakování trestné činnosti odsouzenými a tomuto uzpůsobit cílené zacházení v přiměřené intenzitě (Petras, 2012).

¹⁰Hlavním úkolem programu VIS je zkvalitnění analytických, plánovacích a rozhodovacích procesů (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005).

přičemž se snaží upevňovat a podněcovat pozitivní změny. V rámci komplexního zacházení zpracovává koncepci na ucelené období pro jednotlivé kategorie odsouzených. U vězňů, kteří jsou mu svěřeni, garantuje odbornou úroveň realizace programů zacházení a vnitřní diferenciací (Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010).

Speciální pedagog spolupracuje se sociálními pracovníky při jednání se zákonnými zástupci mladistvého odsouzeného v případě, že se řeší příprava na budoucí povolání. Pedagog je podle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 stěžejní osobou při volbě odsouzených, kteří budou zařazeni do práce, ke vzdělávání či k rekvalifikaci. Jeho úkolem je také vzdělávání odsouzených. Tuto činnost provádí v případě, že ve věznici není zřízeno školské vzdělávací středisko Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR.

Hála (2005) uvádí, že speciální pedagog by se měl podílet na přímém zacházení s vězni (např. by měl vést zájmový kroužek, pořádat sportovní a kulturní akce atd.). Důvodem může být to, aby se nestal s přibývajícím administrativou pouhým úředníkem. Povolání speciálního pedagoga je velice variabilní, díky tomu si tento pracovník může podle svého odborného zaměření vybrat aktivitu, kterou povede. Činnosti, které speciální pedagog vede, směřují ke zjištění příčin trestných činů a zaměřují se na odhalování důsledků trestných činů. Dále mají za úkol podporovat postoje a dovednosti, které pomohou osobám ve výkonu trestu k plnohodnotnému návratu do společnosti.

Speciální pedagog je také aktivním účastníkem na jednání poradních orgánů ředitele včetně poradny drogové prevence. Předkládá odborná stanoviska k přeložení vězňů v rámci vnitřní diferenciací. Dále je odborným garantem skladby knihovního fondu. Garantuje také výběr ostatních médií, a to z hlediska vhodnosti s ohledem na programy zacházení. Speciální pedagog ve vězení provádí orientační pedagogické pohovory, poskytuje pedagogické poradenství a zabezpečuje individuální pedagogickou péči o odsouzené, kteří se nacházejí v krizových psychických stavech. SP také realizuje kázeňskou pravomoc a podílí se na návrzích např. o udělení přerušování výkonu trestu, povolení volného pohybu mimo věznici, dočasném opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici. Pedagog sděluje svá stanoviska k návštěvám bez zrakové a sluchové kontroly a k přerazování odsouzených do jiného typu věznice nebo k jejich přemístění.

Posledním úkolem je dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 spolupodílet se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám a navrhnout z pedagogického hlediska příslušná opatření, která vedou k jejich řešení, prevenci a eliminaci.

Shrneme-li předchozí text, je patrné, že speciální pedagog ve vězení není pouze pedagogickým pracovníkem. Mezi jeho povinnosti patří utřídění velkého množství administrativy. Je v interakci nejen s vězněnými, ale také se svými podřízenými a ostatními specialisty, s vedoucím oddělení, s příslušníky, s administrativními pracovníky, s ředitelem věznice a také s generálním ředitelstvím. V případě nezletilosti odsouzeného, komunikuje se zákonnými zástupci. V souvislosti se vzděláváním přichází do styku také s pedagogy a vedením středního odborného učiliště. A jelikož rozhoduje o tom, kdo z vězněných bude přiřazen do práce či jiných aktivit mimo vězení např. v rámci extramurálních programů, je ve spojení také s jednotlivými zaměstnavateli, s neziskovými organizacemi apod.

2.3 Další ovlivňující faktory práce

Ubytování vězňů v souladu s dodržováním lidských práv se věnují Evropská vězeňská pravidla (2006). Velkým problémem je **přeplněnost věznic**, jehož důsledek vidí Motejl (2010) např. v tom, že do společenských místností se nevejdou všichni odsouzení. Některé věznice dokonce uvažovaly o rušení společenských místností na úkor zvětšení ubytovací kapacity. Přeplněnost věznic a stále se zvětšující kapacita těchto zařízení má za následek také to, že speciální pedagogové nemají na jednotlivé odsouzené dostatek času. Ztrácí možnost jednat s nimi individuálně, což má dopad na účinnost programů zacházení. Ze zmíněného lze soudit, že **materiální a technické podmínky** ve vězení nejsou vyhovující. Je třeba uvést, že prostředí věznice je velice specifické. Jak uvádí Hála (2005), vězeňská atmosféra může často vést k **různým mimořádným událostem**, kterými jsou např. vězeňské vzpoury, útěky, různé druhy agrese, šikanování, sebepoškozování, hladovky a sebevraždy. Všechny tyto příhody mohou negativně ovlivnit duševní rovnováhu speciálního pedagoga, ostatních pracovníků a samozřejmě odsouzených. K těmto situacím dochází z různých důvodů.

Sochůrek (2007b) označuje jako jednu z příčin vzniku vzpoury nebo hromadných nekázní vnitřní situaci ve věznici. Na vnitřní situaci věznice se podílí mnoho význačných faktorů, kterými mohou být vnitřní napětí, nevyhovující strava nebo lékařská péče, případně nevhodné složení personálu. V posledním jmenovaném případě může být problémem nízký věk pracovníků či osobní antipatie mezi pracovníkem a vězněm. Vnější situaci hodnotí stejný autor jako problémový faktor zejména proto, že vězni se často považují za oběti režimu. Objeví-li se tedy ve společnosti nějaký konflikt, snaží se ho odsouzení často využít ve svůj prospěch. Příklad jiných věznic je také obvyklým spouštěčem nepokojů. Důvod toho vidí Sochůrek (2007b) především v tom, že věznice nejsou od sebe izolovány. Vězni si tedy často berou špatný příklad, případně protestují proti podmínkám jejich věznice, jelikož ty se v porovnání s předpoklady jiného zařízení stejného typu mohou zdát nevyhovující. V prostředí věznice se setkáváme s fenoménem **prizonizace**. Tento pojem lze vyložit jako přizpůsobení se životu ve věznici. Fischer (2006) uvádí, že je to jev, kdy se z občana, který přichází z venku, stává plnohodnotný kriminálník. Mezník, Kalvodová a Kuchta (1995) uvádějí, že se jedná o proces, v němž si dříve svobodný člověk internalizuje neformální předpisy a pravidla, hodnoty, zvyky a celkovou kulturu vězení. Pokud si vězněný osvojí všechny tyto realie, tzn., osvojí si všechny normy, zvyklosti, vězeňský argot, formy uspokojování materiálních potřeb kriminální subkultury, stane se odolný vůči vlivům prosociálního hodnotového systému. Prizonizace velkou měrou snižuje efektivitu výchovných programů. Odsouzeným chybí vnitřní motivace, což vede k minimalizaci vnitřního úsilí. Vězni sice plní zadané úkoly, ale jen do té míry, aby nebyli ostatními odsouzenými stíháni za přílišnou aktivitu. Tím je samozřejmě prakticky zmařena snaha speciálních pedagogů o snížení recidivy. Prizonizace úzce souvisí s **osobností odsouzeného**. Dá se říci, že celý proces zacházení závisí na povaze jednotlivých vězněných. Důležité je zjistit, jak je dotyčný ochotný či schopný spolupracovat a zda na sobě vůbec pracovat chce. Raszková a Hoferková (2013) hovoří o třech prostupných skupinách vnitřní diferenciaci. První prostupná skupina je tvořena odsouzenými, kteří se aktivně účastní programů zacházení, jsou samostatní v rozhodování a řešení sociálních i osobních problémů a jsou ochotni spolupracovat se zaměstnanci Vězeňské služby. Odsouzení, kteří mají problémy s plněním programů zacházení a s dodržováním vnitřního řádu věznice jsou zařazeni do druhé prostupné skupiny. Třetí prostupná skupina vnitřní diferenciaci zahrnuje odsouzené, kteří z nějakého důvodu neplní své

povinnosti, nedodržují vnitřní řád věznice a v minulosti byli opakovaně kázeňsky trestáni. Od speciálního pedagoga je také vyžadováno zvláštní zacházení se **specifickými skupinami odsouzených**. Mezi tyto kategorie odsouzených řadí Sochůrek (2007a) osoby trpící poruchami chování či osobnosti, sexuálními deviacemi a osoby se sníženým intelektem. Dále tento autor vidí jako specifickou skupinu ženy (popř. matky s dětmi), mladistvé, osoby trvale pracovně nezařaditelné, vězně s postižením, neurotiky a lidi závislé na omamných látkách. Řadit sem můžeme i cizince, vězně, kteří mají uložen doživotní nebo výjimečný trest či odsouzené za organizovaný trestní čin. Vzhledem k tomu, s kolika kolegy musí speciální pedagog spolupracovat, může být překážkou pro splnění jeho profesních cílů i **pracovní kolektiv**.

Díky zmíněným skutečnostem je evidentní, že práce speciálního pedagoga skýtá mnoho nástrah. Tento pracovník může mít dobrou vizi, avšak cíl jeho práce, tedy snížení recidivy a „převýchova“, bývá často nenaplněn vzhledem ke specifčnosti prostředí, ve kterém se pohybuje a osob, se kterými pracuje (ať už se jedná o vězně či spolupracovníky). Důležité je také rozlišovat typ vězeňského zařízení, ve kterém pedagog pracuje. Rozdíly lze spatřit zejména mezi běžným vězením a vazební věznicí (viz kapitola 1.2). Ačkoliv je většina předepsaných činností SP shodných v obou typech zařízení, v některých bodech se liší. Pedagog ve vazební věznicí je dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 povinen spolupracovat s vrchními dozorcí a vychovateli při zpracování hodnocení obviněných, a to na základě dožádání orgánů činných v trestním řízení. Specifikem vazebních věznic (dále jen VV) je také to, že pedagog zde má za úkol podílet se na rozhodování o zařazení obviněných do seznamu objektů možného napadení či ohrožení a vytipování konfliktních a psychicky labilních obviněných.

3 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem předkládané bakalářské práce je komparace reálných možností působení speciálního pedagoga ve vězeňství se současně platnými předpisy upravujícími a vymežujícími činnosti speciálního pedagoga v českém vězeňství.

Na základě cíle práce byly stanoveny dvě výzkumné otázky:

- 1) Jaké jsou možnosti speciálních pedagogů ve vězení?
- 2) V čem spatřují speciální pedagogové omezení pro svou práci?

4 Metodika

Kvalitativní výzkum je podle Strausse a Corbina (1999) jakýkoliv výzkum, který se nerealizuje pomocí kvantifikace. V rámci kvalitativního výzkumu se dle Miovského (2006) cíleně pracuje s reflexivní povahou jakéhokoliv psychologického zkoumání. Při přípravě kvalitativního výzkumu si výzkumník zvolí téma a stanoví si základní výzkumné otázky. Otázky je podle Hendla (2005) možno během výzkumu modifikovat či doplňovat. Díky tomu je kvalitativní studie považována za pružný typ výzkumu. V této bakalářské práci bude bádání koncipováno jako kvalitativní sonda za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s vybranými speciálními pedagogy. Polostrukturované interview je dle Miovského (2006) nejčastěji používaným druhem hloubkového rozhovoru. Při přípravě tohoto typu rozhovoru se vytváří schéma s okruhy otázek, na něž se tazatel ptá všech účastníků. Toto schéma může být doplněno o další otázky, přičemž pořadí otázek není závazné. Následně jsou dotazy zaneseny do záznamového archu. Záznamový arch by měl podle Miovského (2006) sloužit jako pomocný nástroj výzkumníka, který by mu měl usnadňovat práci, a to zejména v tom smyslu, že si výzkumník nemusí všechny údaje pamatovat. Zároveň se může v průběhu výzkumu k jednotlivým otázkám vracet. Může si zapsat různé své postřehy, poznámky apod.

Dotazování za pomoci polostrukturovaných rozhovorů bylo v předkládané práci zvoleno, jelikož tento postup se jeví jako nejvhodnější pro svoji tvárnost. Předpokládá se, že i respondenti oceňují, že mohou své výpovědi upřesňovat a vysvětlovat.

4.1 Stanovení tematických okruhů a otázek

Před samotnými rozhovory budou stanoveny tematické okruhy otázek a následně bude vypracován záznamový arch (viz příloha č. 1). Otázky budou vycházet z poznatků zjištěných v teoretické části bakalářské práce. Nejdříve bude stanovena tzv. úvodní otázka. V úvodní otázce popíše speciální pedagogové náplň svojí práce. Předpokladem je, že se respondenti díky této otázce okrajově dostanou i k dalším okruhům (např. k názoru na administrativu a legislativu). Zároveň poslouží tato otázka k prolomení bariér a k celkovému uvolnění atmosféry. Další okruh otázek si bude klást za cíl zjistit možnosti změn v celkové náplni práce speciálních pedagogů. Konkrétně

tento okruh zjistí, co by speciální pedagogové rádi realizovali v rámci svojí profese, ale není jim to umožněno. Třetí okruh otázek se bude věnovat pohledu respondentů na vzdělávání speciálních pedagogů. Cílem čtvrtého okruhu otázek bude zjistit možnosti uplatnění speciálních pedagogů v rámci jejich profese. Další okruh otázek se bude zabývat materiálními a prostorovými podmínkami věznice. Šestý okruh otázek bude analyzovat možnosti změn při realizaci programů zacházení. Předposlední okruh otázek se bude zajímat o profesní cíle a omezení speciálních pedagogů v rámci vězeňství. Stanovené okruhy otázek uzavře dotaz týkající se administrativy a legislativy. Na závěr bude následovat dotaz, zda se respondent domnívá, že bylo prodiskutováno vše, co by mohlo být důležité s ohledem na možnosti a limity uplatnění speciálního pedagoga ve vězení. Tato otázka umožní respondentům zhodnotit libovolně náplň, možnosti a limity jejich práce.

4.2 Průběh výzkumu

Žádosti o souhlas s provedením výzkumu (viz příloha č. 2) byly postupně rozesílány v průběhu září 2014. Na čtyři odeslané žádosti přišla pouze jedna kladná odpověď, a to z Věznice Příbram. Vzhledem k vytíženosti speciálních pedagogů byla osobní schůzka domluvena až na konec ledna 2015. Setkání probíhalo v prostorech věznice, konkrétně v kancelářích tzv. bezdrogové zóny. Ve Věznici Příbram se díky Snowball sampling¹¹, podařilo získat kontakt na speciálního pedagoga působícího ve Vazební věznici Liberec, kde byl výzkum prováděn na začátku března 2014. Pro vstup bylo zapotřebí odeslat žádost řediteli a při vstupu odevzdat vyplněný Formulář o vykonání stáže (viz příloha č. 3) Schůzka se uskutečnila v kanceláři speciálních pedagogů. Díky vstřícnosti všech pracovníků jsem měla po skončení výzkumu možnost prohlédnout si prostory Vazební věznice Liberec.

Rozhovory byly s pedagogy vedeny individuálně, přičemž každé interview trvalo přibližně třicet minut. V úvodu byl představen výzkumník a bakalářská práce, jíž se realizovaný výzkum týkal. Následně byl respondent ujistěn o anonymitě a získal

¹¹ Metoda sněhové koule slouží podle odborné pracovní skupiny pro problematiku metody sněhové koule a dalších metod (2003) k opatření nových případů na základě procesu, kdy jsou postupně nominovány další osoby již známými případy.

informace o způsobu zaznamenávání informací. Odpovědi byly zaneseny do záznamového archu a následně byly pro potřeby další analýzy přepsány do textového souboru v počítači (viz příloha č. 4). Následovala komparace reálných možností působení speciálního pedagoga ve vězení s Nařízením generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 a poté analýza odpovědí jednotlivých respondentů a shrnutí výsledků.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný vzorek tvořili čtyři speciální pedagogové z Věznice Příbram¹² a dva speciální pedagogové z Vazební věznice Liberec (Zde byl přislíben rozhovor se třemi respondenty. Speciální pedagožka ale onemocněla, tudíž ve výzkumném vzorku chybí žena). Klasifikační údaje předkládá tabulka č. 1, viz níže. Z důvodu anonymity výzkumu v tabulce nejsou zmíněna jména respondentů. Respondenti působící ve Věznici Příbram jsou v tabulce značeni písmenem V a každému je přiřazeno číslo od jedné do čtyř. Dotazovaní z Vazební věznice Liberec jsou v tabulce kódováni jako VV4 a VV5. U každého respondenta je zmíněn věk, dosažené vzdělání a délka pracovního poměru na pozici speciální pedagog u VS ČR. Vzhledem k tomu, že ve výzkumném vzorku jsou pouze muži, byla v tabulce vynechána kolonka pohlaví.

¹² Vzhledem k rozdílnosti obou věznic je na tomto místě provedeno malé srovnání. Ve Věznici Příbram si odpykávají výkon trestu odnětí svobody pouze muži, kdežto do VV Liberec jsou přijímány i ženy. Ve Věznici Příbram jsou v rámci věznice s ostrahou zřízena oddělení pro výkon trestu s dohledem, s dozorem, s ostrahou a oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek. Ve VV Liberec je kromě vazební věznice také výkon trestu odnětí svobody. Zajímavé se může jevit i srovnání budov obou věznic. Věznice Příbram byla vystavěna v 50. letech 20. století jako uranový tábor. Tento areál, to je obrovský plac na odlehlém místě, který zahrnuje sedm budov, velké hřiště a vycházkový dvůr. Naproti tomu VV Liberec je historická budova uprostřed města, vystavěná na konci 19. století. Vzhledem k rozšíření o výkon trestu prošla věznice rozsáhlou rekonstrukcí a modernizací. Chybí zde však velké hřiště a vycházkový dvůr také není s příbramských srovnatelný (Věznice Liberec, 2013; VV Příbram, 2015). – pozn. autorky

Tabulka č. 1 Charakteristika respondentů

Respondent	Věk X (let)	Délka pracovního poměru X (let)	Vzdělání
V1	39	16	VŠ, Spec. ped., Mgr. VOŠ, Fyzioterapie, DiS
V2	63	15	VŠ, Ped. pro 3. stupeň, Mgr.
V3	50	25	VŠ, Spec. ped. diagn., Mgr.
V4	45	15	VŠ, Soc. ped., Mgr.
VV5	33	6	VŠ, Spec. ped., Bc. VŠ, FF, Mgr.
VV6	42	13	VŠ, PF, aprobace Čj-D, Mgr.

Zdroj: vlastní, 2015

Tabulka ukazuje, že na pozici speciálního pedagoga působí většinou starší, zkušenější pracovníci. Z výpovědí respondentů vyplynulo, že na tuto pozici se většinou vypracovali z pozice vychovatele. Všichni mají vysokoškolský titul, přičemž převažuje speciálně pedagogické vzdělání, avšak výjimkou nejsou ani pedagogové s aprobací pro základní nebo střední vzdělání. Toto vzdělání je na dané pozici dle zákona č. 563/2004 Sb. přípustné (viz kapitola 2.1).

5 Zpracování výsledků a analýza dat

V této části bakalářské práce je nejprve provedena komparace reálně vykonávaných činností speciálních pedagogů s činnostmi, které by měl tento pracovník vykonávat na základě Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 21/2010. Ačkoliv původní záměr byla komparace i s dalšími interními předpisy, ukázal se tento cíl jako nereálný, jelikož interní dokumenty věznic nejsou přístupné veřejnosti.

Po komparaci následuje analýza všech okruhů otázek. Každá otázka je rozebrána zvlášť, přičemž je zpravidla zanesena do přehledné tabulky. Nad tabulkou je vždy zmíněno, o jaký okruh otázek se jedná, včetně znění celé otázky. Pod každou tabulkou následuje celkové shrnutí možností a limitů speciálních pedagogů tak, jak je ukázal výzkum. V závěru kapitoly je celkový souhrn výsledků na základě odpovědí respondentů.

5.1 Zpracování výsledků

Náplň práce SP

V prvním okruhu se nacházela pouze úvodní otázka, která zněla: „*Popište, co je náplní Vaší práce.*“ Přehled odpovědí jednotlivých respondentů je uveden v tabulce č. 2. Pod tabulkou č. 2 se nachází tabulka č. 3, která přehledně shrnuje činnosti předepsané Nařízením generálního ředitele VS ČR č. 21/2010. V textu, který následuje je provedena komparace těchto činností na základě výpovědí speciálních pedagogů.

Tabulka č. 2 Reálně vykonávaná činnost speciálních pedagogů

Respondent	Prováděné činnosti
V1	diagn., tvorba komplexní zprávy o odsouzených, tvorba a realizace programů zacházení, informační činnost, zprostředkovávání kontaktů, vzdělávací aktivity
V2	diagn., metodické vedení vychovatelů, vzdělávací aktivity
V3	činnosti uvedené v Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010
V4	diagn., tvorba komplexní zprávy o odsouzených, vzdělávací a výchovné aktivity, metodické vedení vychovatelů, udělování kázeňských trestů a odměn
VV5	diagn., metodické vedení zaměstnanců, udělování kázeňských trestů a odměn, hodnocení odsouzených a osob ve vazební věznici, vzdělávací a výchovné aktivity, tvorba a realizace programů zacházení, spolupráce s neziskovými sektory, překlad vězeňské korespondence, individuální poradenství, informační činnost, vyhodnocování mimořádných událostí
VV6	administrativní činnost, zástup ostatních SP, výběr vězňů z VV do VTOS, zajišťování nákupů, působí jako poradní orgán ředitele, garance odborné úrovně programů zacházení a tvorba programů zacházení, metodické vedení vychovatelů, sestava týdenního plánu aktivit, udělování kázeňských trestů a odměn, vzdělávací a výchovné aktivity, vedení odborných kvalifikačních prací, překlad vězeňské korespondence

Zdroj: vlastní, 2015

Tabulka č. 3 shrnuje činnosti vykonávané speciálními pedagogy podle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010. Čísla v závorce znamenají, kolik respondentů označilo tuto činnost v popisu náplně své práce.

Tabulka č. 3 Činnosti speciální pedagogů dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010

Činnosti podle Nařízení
garance odborné úrovně realizace programu zacházení (2)
garance odborné úrovně vnitřní diferenciacce (1)
metodické usměřňování vychovatelů (6)
odborný poradce ředitele (2)
zpracovávání koncepce na ucelené období (2)
pedagogická diagnostika (5)
tvorba komplexní zprávy o odsouzených (3)
tvorba a vyhodnocování programů zacházení (4)
vedení vzdělávacích a výchovných aktivit (6)
spolupráce se sociálním pracovníkem a zákonným zástupcem mladistvého (1) je odborným garantem skladby knihovního fondu (1)
provádění orientačních pohovorů s vězňenými (3)
zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí (2)
realizace kázeňských pravomocí (3)

Zdroj: vlastní, 2015

První činností, kterou uvádí Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 jako povinnost speciálního pedagoga je garance odborné úrovně programů zacházení. O této aktivitě se zmínili pouze respondenti V3 a VV6. Pokud bychom ale tuto činnost přiřadili k tvorbě a realizaci programů zacházení, kladná odpověď by přišla i od jiných respondentů. Další činností je garance odborné úrovně vnitřní diferenciacce. Tu jmenoval jen respondent V3, který se vyjádřil, že dělá všechny činnosti specifikované zmíněným předpisem. Třetí specifikovanou činností bylo metodické usměřňování vychovatelů, které vykonávají dle svých slov všichni SP. A to jak jako speciální pedagogové, tak jako vedoucí jednotlivých oddělení. Speciální pedagogové jsou dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 odbornými poradci ředitele. O této činnosti se zmínili respondenti V3 a VV6, kteří dle jejich slov vykonávají i další nařízenou činnost, tedy zpracovávání koncepce na ucelené období. O provádění pedagogické diagnostiky se zmínili všichni respondenti, kromě respondenta VV6.

Na základně diagnostiky by měli SP tvořit komplexní zprávu o odsouzeném. K této činnosti se vyjádřila polovina respondentů. Čtyři respondenti se podílejí na tvorbě a realizaci programů zacházení. Budeme-li ale do této činnosti zahrnovat výchovné a vzdělávací aktivity, pak budeme mluvit o všech respondentech. Další specifikovaná činnost dle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 je spolupráce se sociálním pracovníkem zákonným zástupcem mladistvého. Této činnosti se v rozhovoru dotkl pouze respondent V3 díky jeho odpovědi, že vykonává všechny činnosti specifikované tímto nařízením. Stejná situace nastává u další činnosti, tedy u odborné garance skladby knihovního fondu. Polovina respondentů provádí orientační pohovory s vězňnými a stejný počet jich realizuje kázeňskou pravomoc. Dva respondenti zmínili při popisu náplně své práce zkoumání příčin mimořádných událostí ve vězení.

Ze zjištěných skutečností vyplývá, že reálně vykonávaná činnost speciálního pedagoga ve vězení v podstatě koresponduje se současně platnými předpisy upravujícími a vymezujícími činnost speciálního pedagoga ve vězení, jelikož každá činnost byla označena aspoň jedním respondentem. Je třeba si ale uvědomit, že výsledky mohou být zkreslené. Jelikož byl výzkum veden za pomoci polostrukturovaného rozhovoru, nebylo možné se ptát na každou činnost samostatně. Je tedy pravděpodobné, že respondenti nepopsali všechny své činnosti. Důvodem může být např. to, že je nepovažují za důležité nebo si na ně v průběhu rozhovoru nevzpomněli.

Práce speciálních pedagogů ve vězení ale neobnáší jen činnosti popsané v Nařízení generálního ředitele č. 21/2010. Kromě těchto činností mají SP povinnost účastnit se různých kurzů a dalších forem vzdělávání. SP často vykonávají i aktivity, které jsou nad rámec jejich předepsaných povinností. V následujícím textu jsou citovány útržky rozhovorů jednotlivých respondentů s cílem tyto činnosti přiblížit.

V1: *„Jsem také vedoucím Drogové zóny, kde plní specifické programy odsouzení, kteří jsou závislí na drogách. Mým úkolem jen podávat jim informace, jak se chránit, jak nebrat, zprostředkovávám různé kontakty apod. A mimo již zmíněného jsem také koordinátorem SARPA.“*

VV5: *„Jsem vedoucím drogové poradny. Dále je mým úkolem krizová intervence, o víkendech dělám pohovory s obviněnými. Dalším úkolem je koordinace, spolupráce s neziskovými sektory (hlavně kvůli drogové prevenci atp.). Zajímavé třeba je, že zde*

působím i jako překladatel vězeňské korespondence. Provádím monitoring drog (vybírání lidí), spolupracuji se zdravotním sektorem“

VV6: „V případě nutnosti zastupuji ostatní pedagogy. Vybírám vězně, kteří zůstanou ve výkonu trestu. Zajišťuji nákupy na základě žádostí vychovatelů (dávám žádost do Prahy na GŘ, v případě, že peníze dostaneme, mám za úkol je přerozdělit a většinou mám na starost i finální nákup). Schvaluji žádosti vězňů. Organizuji cesty mimo vězení. Taková perlička je, že my tady jako speciální pedagogové překládáme i vězeňskou korespondenci. V současnosti také vedu diplomovou práci jedné studentce.“

Na základě předchozího textu lze činnosti speciálních pedagogů, které vykonávají nad rámec povinností předepsaných Nařízením generálního ředitele VS ČR č. 21/2010 shrnout takto: spolupodílení se na realizaci projektů, vedení jednotlivých oddělení, zástup ostatních pedagogů, spolupráce s neziskovými sektory, překlad vězeňské korespondence, vedení diplomových prací či zajišťování nákupů. Významnou skutečností je také to, že svým způsobem se liší práce speciálního pedagoga v běžné věznici a ve vazební věznici. Respondenti působící ve VV např. zmiňovali, že jejich úkolem je hodnocení odsouzených a obviněných a výběr odsouzených, kteří si odpykají VTOS v jejich věznici.

Nyní budou analyzovány jednotlivé okruhy otázek s cílem zjistit možnosti a limity speciálních pedagogů v rámci výkonu jejich povolání ve vězení.

Možnosti změn v celkové náplni práce SP

Ve druhém okruhu otázek, který se týkal možností změn v celkové náplni práce, odpovídali pedagogové na otázku, jež zněla: „*Existuje při výkonu Vaší práce něco, co byste rád realizoval, ale nejde to?*“ Odpovědi jsou pro přehlednost zahrnuty v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4 Činnosti, které by chtěli speciální pedagogové realizovat

Respondent	Činnosti, které by chtěli respondenti realizovat, ale není jim to umožněno
V1	více přímé práce s odsouzenými
V2	více přímé práce s odsouzenými
V3	více terapeutické práce
V4	nemá potřebu realizovat další činnosti, vadí mu nedostatek času
VV5	více prostoru při práci s odsouzenými, prolínání VTOS s postpenitenciární péčí
VV6	více speciálně pedagogických činností

Zdroj: vlastní, 2015

Pro přiblížení jsou opět uvedeny útržky rozhovorů související s touto otázkou:

V1: *„V současné době se klade důraz na logistiku, tím pádem je oddělení výkonu trestu v pozadí. Nyní prostě vykonáváme mnoho činností, které nesouvisejí přímo s odsouzenými, například administrativa nebo právě již zmíněná logistika. Dalo by se tedy říci, že bych byl rád, kdybychom více pracovali přímo s vězni a ne jen s jejich údaji na papíře.“*

V2: *„Rád bych odboural tu nekonečnou administrativu. Neustále vyplňujeme nějaký kraviny, který akorát tak zapříčiní, že trávíme málo času s odsouzenými.“*

V4: *„Tady je to dvakrát tolik byrokratická záležitost, tudíž na některé věci prostě není čas.“*

V6: *„Štve mě, že dělám i činnosti, které nejsou v souladu s popisem činnosti pedagoga.“*

Na tuto otázku navazovala doplňující otázka, která zjišťovala, proč daná skutečnost není realizovatelná. Kladla si za cíl zjistit konkrétní limity omezující SP v souvislosti s jejich prací. Většina respondentů se domnívá, že na pedagogickou a výchovnou práci není dostatek času kvůli nadměrnému množství administrativy. Respondent V1 navíc dodal, že v přímé péči s odsouzenými není dostatek pracovníků. Všichni tyto respondenti se shodli na tom, že zlepšení by nastalo, kdyby přišla změna legislativy. Respondent VV6 zmínil některá fakta, která mu znepríjemňují jeho práci. Mezi tyto skutečnosti zařadil přílišnou humanizaci vězeňství: *„Přiznám se, že bych byl pro odklon od humanizace. Domnívám se, že se příliš dbá na práva vězňů a ty jsou v konečném důsledku větší než práva lidí venku. Tady je problém v tom, že ti vězni mají pocit,*

že tady nic nemusí. Sem přijde kluk, co dělal elektrikáře, nejlíp třeba silnoproutaře. Normální silnej chlap s brejlema na očích. A tady nám hodí potvrzení od doktora, že nemůže dělat vůbec nic, natož montovat zásuvky, protože má zdravotní omezení - tři dioptrie. A to je běžná praxe a taky věc, s kterou my prostě nic nezmůžeme. Můžeme ty lidi přesvědčovat, přemlouvat, ale to je tak všechno. Když si to tu chtějí odležet, tak si to tu prostě odleží“. Tomuto respondentovi vadí i velká zodpovědnost, kterou jako SP ve vězení má. Řešení těchto problémů vidí také ve změně legislativy. Zcela odlišně, než ostatní dotazovaní, se vyjádřil respondent V3, který by si přál realizovat více terapeutické práce. Na otázku, proč to nelze odpověděl: *„Z důvodu bezpečnosti, důvěry... Ve vězení se objevují určité patologické jevy, které se zde kumulují. My s tím musíme pracovat. Vězni si například nepřejí, aby se vědělo, za co byli odsouzení, mezi sebou si to neřeknou, tudíž o sobě moc neví. To se mi zdá být velkým limitem.“*

Shrneme-li předchozí odpovědi, za limit lze považovat nadměrnou administrativu, nedostatek pracovníků v přímé péči, přílišnou humanizaci vězeňství, patologické jevy ve vězení a osobnost vězně.

Pohled speciálních pedagogů na vzdělání

Po zodpovězení doplňující otázek následoval další okruh, který se zajímal o pohled speciálních pedagogů na vzdělávání. V tomto oddílu se zjišťovalo, jaké jsou možnosti osobního a profesního růstu speciálních pedagogů v českém vězeňství.

V tomto okruhu odpovídali respondenti na dvě otázky. První zněla: *„Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?“* (viz tabulka č. 5)

Tabulka č. 5 Předpokládané znalosti a dovednosti SP

Respondent	Znalosti a dovednosti, které by měly být podle respondentů kladeny na SP
V1	vzdělání: spec. ped.(VŠ), konkrétně etopedie nebo soc. ped., sebezkušenostní výcvik, psychosociální výcvik
V2	vzdělání: všeobecné + pedagogické minimum osobnostní předpoklady: vztah k práci, obětavost
V3	vzdělání: spec. ped. (VŠ) osobnostní předpoklady: empatie, cílevědomost, schopnost spolupráce, profesní zkušenost
V4	vzdělání: VŠ pedagogického směru – soc. nebo spec. ped. osobnostní předpoklady: komunikativnost, kladný vztah k profesi
VV5	vzdělání: spec. ped (VŠ), nejlépe diagn. či etopedie osobnostní předpoklady: krizová komunikace, empatie, důslednost, psychická odolnost, autoritativnost, odbornost, bez komplexů, komunikativnost, schopnost skupinové práce,
VV6	vzdělání: humanitního směru, nejlépe spec. ped. (VŠ) osobnostní předpoklady: vnímavost, citlivost, autoritativnost

Zdroj: vlastní, 2015

Na základě výpovědí respondentů zaznamenaných v tabulce č. 5 můžeme říci, že pro SP ve vězení je důležité mít vysokoškolské vzdělání v oboru spec. nebo soc. ped. nejlépe zaměřené na diagnostiku či etopedii, popř. jiné vzdělání pedagogického směru. Respondent V1 ještě ke vzdělání dodal: *„Každý speciální pedagog by měl podle mě projít sebezkušenostním výcvikem v rozsahu alespoň 300 hodin, dále by měl mít určité i psychosociální výcvik. Určitě by to umožnilo lepší interakci s odsouzenými.“* Obecně se respondenti vyjádřili, že stejně důležité, případně důležitější jsou osobnostní předpoklady, mezi něž řadí vztah k práci, obětavost, empatii, cílevědomost, schopnost spolupráce, profesní zkušenost, komunikativnost, důslednost, schopnost krizové komunikace, psychickou odolnost, autoritativnost, odbornost, vnímavost, citlivost a psychickou odolnost (SP by měl být bez komplexů).

Druhá otázka z tohoto oddílu se ptala: *„Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení?“* Odpovědi jednotlivých respondentů jsou zaznamenány v tabulce níže (tabulka č. 6)

Tabulka č. 6 Vítané kurzy či jiné formy vzdělání

Respondent	Vítané kurzy či jiné formy vzdělávání
V1	kurzy odborníků z jiných oborů
V2	výměna zkušeností, praktická cvičení a modelové situace
V3	doplňující vzdělání v oblasti současných trendů vzdělávání, více kurzů z oblasti drogové závislosti.
V4	sebeobrana, sebezkušenostní výcvik
VV5	SUR ¹³ výcvik, základní adiktologický kurz
VV6	sebezkušenostní výcvik ve větším rozsahu, než nabízí VS ČR, jazykové kurzy a kurz asertivity

Zdroj: vlastní, 2015

Z odpovědí respondentů (viz příloha č. 4) vyplývá, že možnosti vzdělání zde jsou, ale ne v takové míře, jaká by byla vzhledem ke stále se měnícím trendům, odpovídající. Rádi by dostali možnost se k volbě kurzů vyjadřovat a uvítali by více praktických kurzů pořádaných i jinými organizacemi než je Akademie VS ČR.

Možnosti uplatnění

Další okruh se zajímal o možnosti uplatnění. Otázka zněla: „*V jakých oblastech byste se rád v rámci své profese uplatnil?*“ Odpovědi jsou zaznamenány v tabulce č. 7.

Tabulka č. 7 Vysněné oblasti uplatnění

Respondent	Vysněné oblasti uplatnění
V1	nemá
V2	nemá
V3	psychoterapie, supervize
V4	terapie
VV5	nemá
VV6	Více zaměřené na praktické činnosti

Zdroj: vlastní, 2015

¹³SUR: *Výcvikový model SUR (výcvik typu SUR) je založen na principech terapeutické komunity s několika skupinami, každou skupinu vedou dva terapeuti či lektori opačného pohlaví pod supervizí vedoucího komunity. Výcviková komunita se schází po dobu 4-5 let 1-2x ročně, mezi setkáním celé komunity se konají víkendová setkání jednotlivých skupin. - Jako pokračovatel v podstatě nikdy neformalizovaného hnutí SUR vzniklo v r. 1999 občanské sdružení SUR, které udržuje a rozvíjí tradici výcvikového modelu a připojuje k němu programy teoretického vzdělávání a supervize (Kalina a kol., 2001).* – pozn. autorky

Tato otázka sondovala, jak široká je míra uplatnění speciálních pedagogů v rámci jejich působení ve vězeňství. Respondent V1 a respondent V2 se shodují, že práce SP ve vězení je natolik kreativní, že se v podstatě mohou uplatnit v jakékoliv oblasti. Respondent V3 by rád vedl psychoterapii a supervizi. Na otázku, proč do těchto oblastí nespádají jeho kompetence, odpověděl: „*Speciální pedagog ve vězení je spíše manažerská, popř. úřednická funkce, není tady příliš prostor a čas pro práci s odsouzenými. Navíc vychovatel, speciální pedagog a vedoucí oddělení udělují kázeňské tresty, tudíž by bylo kontraproduktivní, pokud by vedli supervizi či psychoterapii.*“. Respondent VV6 by uvítal, kdyby mohl dělat více praktických činností, jelikož v současné době je dle jeho slov pouze úředníkem. Ze zmíněného lze soudit, že ve většině případů jsou speciální pedagogové s možnostmi svého uplatnění spokojeni. Problém můžeme spatřovat ale v tom, že vzhledem k nadměrné administrativě nevykonávají tolik praktických činností, kolik by si přáli.

Materiální a technické podmínky

V pátém okruhu týkajícím se materiálních a technických podmínek byla kladena otázka: „*Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznice?*“ Odpovědi respondentů jsou zaneseny v tabulce č. 8.

Tabulka č. 8 Možnosti změn materiálních a prostorových podmínek

Respondent	Možnosti změn materiálních a prostorových podmínek
V1	změna způsobu financování
V2	materiální podmínky dostačující, prostorové změnit nelze
V3	dostačující
V4	dostačující
VV5	materiální podmínky dostačující, prostorové změnit nelze
VV6	materiální podmínky dostačující, prostorové změnit nelze

Zdroj: vlastní, 2015

Tato otázka byla kladena s cílem zjistit, jaké limity popřípadě možnosti s sebou přináší prostředí věznice. Z odpovědí respondentů (viz příloha č. 4) lze odhadovat, že záleží na každém zařízení. Materiální podmínky vidí respondenti jako vyhovující. Problém nastává v případě prostorových podmínek. Věznice jsou podle respondentů

často umístěny nevhodně, jsou zastaralé, tudíž zde chybí místo pro skupinové terapie nebo sport.

Možnosti změn při realizaci programů zacházení

Další oddíl otázek se týkal možností změn při realizaci programů zacházení. První otázka zněla: „*Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, co by bylo potřeba dělat?*“ (viz tabulka č. 9)

Tabulka č. 9 Návrhy změn v plnění programů zacházení

Respondent	Návrhy změn v programech zacházení
V1	více individualizované programy
V2	nemá
V3	nemá
V4	více individualizované programy
VV5	více individualizované programy (SARPO), větší nabídka aktivit
VV6	nemá

Zdroj: vlastní, 2015

Cílem této otázky bylo zjistit, jaká je možnost měnit programy zacházení, popřípadě, co SP limituje ve chvíli, kdy chtějí program změnit. Většina respondentů se domnívá, že programy jsou vyhovující. Někteří respondenti sdělili názor, že programy by měly být více individuální. Překážkou je v tomto počet odsouzených. Vzhledem k množství odsouzených nezbyvá čas na individuální aktivity.

Další otázkou v tomto oddílu bylo: „*Jakou roli hraje při realizaci programů osobnost odsouzeného?*“ Stěžejní vlastnosti odsouzeného dle odpovědí respondentů jsou popsány v tabulce č. 10.

Tabulka č. 10 Stěžejní vlastnosti odsouzeného

Respondent	Stěžejní vlastnosti odsouzeného
V1	motivace, četnost trestů, vzdělání, život před VTOS
V2	četnost trestů, rodina,
V3	motivace, četnost trestů
V4	motivace, věk, počet trestů
VV5	motivace
VV6	motivace

Zdroj: vlastní, 2015

Cílem otázky bylo zjistit, jakou měrou je osobnost odsouzeného v realizaci programů zacházení důležitá. Z odpovědí respondentů (viz tabulka č. 10, příloha č. 4) lze vyvozovat, že vlastnosti a motivace odsouzeného jsou pro práci s nimi velice důležité. Odsouzení mohou být pro SP jak limitem, tak rozšířením možností.

Cíle a omezení

Záměrem další otázky bylo zjistit cíle a omezení speciálních pedagogů v českém vězeňství. První otázka zněla: „*Jaké jsou podle vás cíle speciálních pedagogů ve vězení?*“ Na tuto otázku navazoval dotaz: „*Jaké jsou podle vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?*“ Odpovědi jednotlivých respondentů jsou zaznamenány v tabulce č. 11.

Tabulka č. 11 Cíle a možnosti speciálních pedagogů ve vězení

Respondent	Cíle	Překážky
V1	zamezení recidivě	nedostatek času na přímý kontakt s vězni, legislativa, administrativa, nevyhovující postpenitenciární péče
V2	zamezení recidivě	nedostatek času na přímý kontakt s vězni, velikost kolektivu, nevyhovující postpenitenciární péče
V3	zamezení recidivě	nevyhovující postpenitenciární péče
V4	snížení kriminogenních faktorů, zamezení recidivě	nevyhovující postpenitenciární péče, návrat do původního prostředí, zadluženost odsouzených, nedostatek pracovních příležitostí pro odsouzené,
VV5	pomoc vězňům, snížení recidivy, klidné dožití do důchodu	nevyhovující postpenitenciární péče, málo odborníků ve vězení
VV6	optimální vedení a udržení kolektivu	překážka neexistuje, důležité je střídání zaměstnanců

Zdroj: vlastní, 2015

Z odpovědí je patrné, že pedagogové si přejí co nejmenší recidivu. Překážku ke splnění tohoto cíle spatřují v nedostatku času na přímý kontakt s odsouzenými, v nevyhovující postpenitenciární péči, v nadměrné administrativě, v nevhodném legislativním opatření, ve velikosti kolektivu, v malém počtu odborníků ve vězení, v tom, že se odsouzení vrací zpět do původního prostředí, jsou zadlužení a v důsledku záznamu v rejstříku trestů i většinou nezaměstnaní. Respondent VV6 by rád optimálně vedl a udržoval kolektiv. V tomto cíli nevidí žádnou překážku, domnívá se ale, že to vyžaduje schopného personalistu, jelikož odsouzení dokážou vycítit špatnou atmosféru v kolektivu: *„Důležité je střídání a točit zaměstnance, je to taková personalistika. Je to velice důležité, ačkoliv nejde o přímé zacházení. Pokud je mezi zaměstnanci konflikt, nejsou dobré vztahy, vězni to vycítí a využívají toho.“* Další cíl spatřují SP v postihu kriminogenních faktorů či v pomoci odsouzeným. Respondent VV5 vyjádřil myšlenku, že někteří specialisté jsou na této pozici z důvodu dožití klidného stáří: *„...A pak, abych byl upřímný, dost speciálních pedagogů ve vězení je tady pro to, že to je dobře placená práce a pokud jsou před důchodem nebo v důchodu, může to být taková dobrá „zašívárna“.“*

Pohled na administrativu a legislativu

Poslední okruh otázek se týkal pohledu speciálních pedagogů na administrativu a legislativu. První otázka zněla: „*Jak pohlížíte na legislativu týkající se vašeho zaměstnání?*“ Druhá otázka se týkala administrativy a formulována byla takto: „*Jaký je Váš názor na administrativu?*“

Tabulka č. 12 Názory speciálních pedagogů na administrativu a legislativu

Respondent	názor na administrativu	Názor na legislativu
V1	moc, zbytečná	velké množství, nesrozumitelná
V2	moc, zbytečná	velké množství, nesrozumitelná
V3	moc, zbytečná	velké množství, nesrozumitelná
V4	moc, zbytečná	velké množství, nesrozumitelná, jsou v ní chyby
VV5	moc, zbytečná	Velké množství, nesrozumitelná, jsou v ní chyby
VV6	moc, zbytečná	Velké množství, nesrozumitelná, moc rychlý vývoj

Zdroj: vlastní, 2015

Z odpovědí respondentů bylo patrné, že s administrativou ani legislativou nejsou spokojeni. Všichni respondenti se shodli, že administrativy je moc a ve většině případů je zbytečná. Podobný názor mají i na legislativu, které je podle nich velké množství, je nesrozumitelná a jsou v ní chyby. Respondent VV6 navíc vyjádřil názor, že vývoj legislativy je moc rychlý.

Na základě analýzy jednotlivých okruhů můžeme zodpovědět výzkumné otázky:

1) Jaké jsou možnosti speciálních pedagogů ve vězení?

Na základě analýzy jednotlivých okruhů otázek lze vyvozovat, že pozitivum své práce vidí speciální pedagogové v kreativité svého povolání, jelikož si dle svého zaměření mohou v rámci programů zacházení volit aktivity, které budou s odsouzenými vykonávat (viz Možnosti změn v celkové náplni práce SP). Další výhodu můžeme spatřovat v možnostech vzdělání.

2) V čem spatřují speciální pedagogové omezení pro svou práci?

Limitem pro práci těchto odborníků může být nadměrná administrativa a s ní spojený nedostatek času na přímý kontakt s odsouzenými a nedostatek pracovníků v přímé péči, přílišná humanizace vězeňství, patologické jevy vyskytující se ve vězení či osobnost vězně (ta může být ale i pozitivně ovlivňujícím faktorem).

6 Diskuze

Výzkum ukázal, že povolání speciálního pedagoga ve vězení zahrnuje širokou škálu aktivit, což potvrzuje i kapitola 2.2. Speciální pedagogové se často vyjadřovali ve smyslu, že jim vadí nadměrná administrativa, která zapříčiňuje to, že mají málo času na přímou práci s odsouzenými. Na základě poznatků zjištěných v teoretické práci je ale možné se domnívat, že tento pocit je v podstatě neopodstatněný. Nařízení generálního ředitele č. 21/2010 dokonce nemluví ani o povinnosti vést nějakou aktivitu: „...*podle svého odborného zaměření a místních podmínek může osobně vést další aktivity programu zacházení z oblasti speciálních výchovných nebo vzdělávacích aktivit, které se zaměřují na oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti a podporují takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění řádný soběstačný život. K tomu zajišťuje nezbytnou dokumentaci*“. Otázkou zůstává, zda by přeci jen práce SP nebyla smysluplnější, kdyby byla oproštěna o část administrativy a na druhé straně obohacena o přímou práci s vězni. Zdá se, že ačkoliv je práce speciálního pedagoga náročná a přináší velké množství nástrah, mají tyto specialisté možnost seberealizace a mohou, díky možnosti volby aktivity podle svého zaměření, uplatnit širokou škálu svých znalostí a dovedností. Překážkou jim ale mohou být různé skutečnosti a jevy, které se ve vězení vyskytují, například specifčnost prostředí a klientely. Jak bylo zmíněno v kapitole 2.2, ve vězení se objevuje mnoho mimořádných událostí, např. vězeňské vzpoury, útěky, různé druhy agrese, šikanování, sebepoškozování, hladovky a sebevraždy. Vzhledem ke specifčnosti klientely je často velice nesnadné aplikovat programy zacházení. Příčinu je možno spatřovat v tom, že většina odsouzených nechce spolupracovat, a ačkoliv jsou ve věznicích poskytovány pestré nabídky programů zacházení, velká část vězňů volí pouze minimální preventivní programy. Dle výpovědí speciálních pedagogů je těžké přimět odsouzené k nějaké smysluplné činnosti. Jak uvedl respondent V6: „*Když si to tu chtějí odležet, tak si to tu prostě odleží.*“ Podobně se vyjadřuje i Hála (2005), který uvádí, že za nejoblíbenější aktivity považují odsouzení sledování televize a sport. Jen málo z odsouzených využívá nabízených možností vzdělání a práce. Při realizaci programů zacházení můžeme považovat za limitující faktor prolínání s bezpečnostním sektorem. Ačkoliv v popisu práce dozorců (viz kapitola 1.3.1) je dohlížet na to, aby vazba i výkon trestu fungovaly

v souladu s vnitřním řádem zařízení, vyjádřil respondent VV5 názor, že mísení bezpečnostních složek s výchovnými a pedagogickými mu při zacházení s odsouzenými překáží. Pokud do realizace programů zacházení vstoupí neodborné složky ostrahy, vede to k narušení vztahu mezi speciálním pedagogem (vychovatelem, vychovatelem-terapeutem, sociálním pracovníkem, psychologem ...) a odsouzeným. Z uvedeného je možno usuzovat, že specialistům by určitě práci zjednodušilo, kdyby bezpečnostní složky nebyly přítomny u terapií a dalších činností. Daná skutečnost je ale pravděpodobně neovlivnitelná, a to zejména z hlediska bezpečnosti těchto občanských zaměstnanců. Při realizaci programů může být limitující také osobnost odsouzeného. U vězňů hraje podle respondentů roli to, jak jsou motivováni ke změně, kolik jim je let, zda se jedná o recidivistu či prvotrestaného nebo z jakého prostředí pochází. Zmíněné potvrzuje i kapitola 2.2, která navíc doplňuje, že práci SP může být ovlivněna také zacházením se specifickými skupinami vězňů, mezi něž se řadí osoby trpící poruchami chování či osobnosti, sexuálními deviacemi a osoby se sníženým intelektem, ženy (popř. matky s dětmi), osoby trvale pracovně nezařaditelné, vězni s postižením, neurotici a lidé závislí na omamných látkách. Řadit sem můžeme i cizince, vězně, kteří mají uložen doživotní nebo výjimečný trest či odsouzené za organizovaný trestný čin. Na speciálního pedagoga a jeho činnost má velký vliv nejen osobnost odsouzeného, ale i to z jakých poměrů trestaný pochází, jaké má znalosti, vzdělání.

Navíc na práci SP může mít dopad i specifickostí prostředí věznice (viz kapitola 2.3). Nástrahami nemusí být jen jevy jako prizonizace, ale také to, že se člověk neustále nachází „za mřížemi“. Prostředí věznice může působit depresivně, ať už z toho důvodu, že pracovníci musí každý den procházet přes množství kontrol, pracují s lidmi s pokřivenými charaktery a posunutou morálkou nebo proto, že tam, kde tráví většinu svého času, tedy v práci, nesmí mít osobní věci, např. mobilní telefon.

V souvislosti s realizací programů zacházení byla kladena otázka týkající se možností změn programů zacházení. Respondenti se v podstatě shodli na tom, že programy zacházení jsou dostačující. Otázkou ale v tomto případě je, zda jsou programy opravdu uspokojivé a dostatečně individualizované pro jednotlivé odsouzené, či zda respondenty v danou chvíli nenapadlo žádné zlepšení, což vzhledem k povaze výzkumu není vyloučitelná.

Za limit své práce označovali SP také velkou zodpovědnost, kterou jsou nuceni nést. Jako příklad lze zmínit výpověď respondenta VV6 (viz příloha 4). Je-li přijímán

do vazební věznice člověk v době, kdy má službu speciální pedagog a není přítomen psycholog, vykonává SP přijímací rozhovor, na jehož podkladě pedagog vyhodnocuje, zda má daný člověk sklony k sebevraždě. V případě, že by byla situace špatně vyhodnocena, má za vše zodpovědnost speciální pedagog, ačkoliv ten nemá v podstatě oprávnění provádět takovéto psychologické posouzení. O zmíněném úkolu ale neříká nic Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010. Teoretická část tedy tvrzení, že SP ve VV zastávají práci psychologa, nepotvrzuje. Je možné, že danou povinnost předepisují vnitřní normy VV Liberec, které ale nebyly autorce poskytnuty.

Dalším faktorem, který ovlivňuje práci speciálních pedagogů je přeplněnost věznic (viz kapitola 2.2). Kvůli velkému počtu vězňů nemohou pedagogové s vězni pracovat individuálně. Navíc se k přeplněnosti věznic váže další problém, a to nedostatečné prostorové podmínky. Věznice často nemají prostory, ve kterých by mohly být realizovány programy zacházení pro velký počet vězňů. Kromě toho, např. VV Liberec je vystavěna uprostřed města a nezdála se uzpůsobena k tomu, aby zde mohla být vybudována hřiště či vhodnější prostory pro terapie a další činnosti spadající do programů zacházení. Možné je, že i z důvodu přeplněnosti věznic byla založena probační střediska, jejich prostřednictvím se začalo stále častěji přistupovat k alternativním trestům, které kontroluje probační pracovník.

Na základě této BP nelze vést diskuzi o tom, jak funguje postpenitenciární péče v ČR, tím by se mohla případně zabývat další kvalifikační práce. Jelikož se ale většina prostudované odborné literatury nevěnuje propojení penitenciární a postpenitenciární péče pozornost a i respondenti se vesměs zmiňovali o nepropojenosti, je možno se domnívat, že v této oblasti je ještě co vylepšovat.

Na závěr je nutné dodat, že vzhledem k typu výzkumu mohou být výsledky zkreslené. Důvodem může být nedůvěra v tazatele, krátký čas, který byl na rozhovory vymezený, ale i nevhodně formulované otázky.

Závěr

Tématem mé bakalářské práce byly *Šíře a limity uplatnění speciálního pedagoga (vychovatele) ve vězeňství*. Toto téma jsem si zvolila s ohledem na studovaný obor. Jako budoucího speciálního pedagoga – vychovatele mě zajímalo, jaké možnosti uplatnění mám a co vše tato profese obnáší v netypickém prostředí věznice.

V teoretické části jsem se věnovala českému vězeňství. Zaměřila jsem se na vývoj po roce 1989, na rozdělení věznic podle míry střežení, na zacházení s vězni a programy zacházení a také na zaměstnance a příslušníky VS ČR. V další kapitole jsem se podrobně věnovala speciálnímu pedagogovi. Zajímaly mě zejména jeho osobnostní a kvalifikační předpoklady, celková náplň práce, možnosti vzdělávání. Mimo to jsem zmínila další faktory, které mohou mít vliv na kvalitu práce speciálního pedagoga ve specifickém prostředí věznice. Informace jsem získávala především z knižních zdrojů zabývajících se penologií a také z legislativních dokumentů, které s daným tématem souvisejí. Jako doplňkové zdroje jsem využívala internetové stránky a odborné články.

Praktickou část jsem realizovala na základě polostrukturovaných rozhovorů se speciálními pedagogy. Pro výzkum se mi podařilo získat šest speciálních pedagogů ze dvou různých věznic. Cílem výzkumu byla komparace reálných možností působení speciálního pedagoga ve vězeňství se současně platnými předpisy upravujícími a vymezujícími činnost speciálního pedagoga ve vězení. Na základě provedené komparace můžeme soudit, že činnost speciálních pedagogů se současně platnými normami a předpisy koresponduje. Zároveň bylo zjištěno, že možnosti své práce spatřují speciální pedagogové především v kreativité svého povolání či v možnostech vzdělání. Jako limit pro svou práci označovali SP především nadměrnou administrativu, nedostatek pracovníků v přímé péči, patologické jevy, které se objevují ve vězení, ale i přílišnou humanizaci vězeňství.

Práce by mohla být dobrým informačním zdrojem o současných možnostech a úskalích speciálního pedagoga ve vězeňství. Zároveň by mohla posloužit jako zdroj motivace pro absolventy speciální pedagogiky a příbuzných oborů k výkonu daného zaměstnání.

Zpracování této práce pro mě bylo velkým přínosem. Poznala jsem další možnost uplatnění po absolvování oboru Speciální pedagogika – vychovatelství. Zároveň jsem poznala prostředí věznice a seznámila jsem se s chodem tohoto zařízení.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008, 135 s. ISBN 978-802-4725-802.

DOBROVOLSKÁ, Marie, Ivan ŠMAHEL a Miroslav MACHÁČEK. *Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky a patopsychologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1991, 102 s. ISBN 8021002409.

FÁBRY, Anton. *Úvod do penológie*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006, 175 s. ISBN 80-891-8523-1.

FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006, 183 s. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-772-9.

Generální ředitelství VS ČR. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky*. Praha: Vězeňská služba ČR. 2013

HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 1996, 65 s. ISBN 80-7040-235-0.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, 183 s. ISBN 80-867-0805-5.

HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2005, 95 s. ISBN 80-867-2314-3.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 312 s. ISBN 80-7178-803-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2012, 149 s. ISBN 978-80-87182-24-6.

KALINA, Kamil, a kol. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. Filia Nova/Úřad vlády ČR, Praha, 2001

MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-736-8002-5.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003, 142 s. ISBN 8070422564.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 802101248x.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, 336 s. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv, 6. ISBN 978-807-3576-066.

NETÍK, Karel, Daria NETÍKOVÁ a Stanislav HÁJEK. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck, 1997, 140 s. ISBN 80-717-9177-6.

Odborná pracovní skupina. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*. Editor Michal Miovský. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003, 108 s. Metodika (Úřad vlády České republiky). ISBN 80 86734 08-0.

PIPEKOVÁ, Jarmila a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 125 s. ISBN 978-807-4352-645.

RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. Vyd. 4. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 313 s. ISBN 80-244-1475-9.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007a, 80 s. ISBN 978-807-3722-876.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie I. díl: Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007b. 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6.

STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.

VAŠEK, Štefan. *Základy špeciálnej pedagogiky*. Bratislava: Sapiientia, 2003, 210 s. ISBN 80-968797-0-7.

VYMĚTAL, Jan. *Obecná psychoterapie*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2004, 340 s. ISBN 978-80-247-0723-5.

Internetové zdroje

BĚLÍKOVÁ, Petra, HAZUKOVÁ, Marta. *Zaměstnávání vězňů ve věznicích Kynšperk*. České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. 2014, č. 3. DOI: 1213-9297. Dostupné z:
http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2014/CV_3_2014_kompr.pdf

DRÁPAL, Jakub. *Vězni dnes vydělávají o polovinu méně než dříve*. České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. 2014, č. 4, s. 8. DOI: 1213-9297. Dostupné z:
http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2014/CV_4_2014_kompr.pdf

Generální ředitelství VS ČR. *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: Vězeňská služba ČR [online]. 2005. [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce_do-roku_2015.pdf

Generální ředitelství VS ČR. *Zaměstnanecký poměr VS ČR*. Vězeňská služba ČR [online]. 2013 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/personalistika-1103/zamestanecky-pomer-vs-cr-6104>

HAM. 2013. *Informace o výkonu trestu*. In: Vězeňská služba České republiky [online]. 2013 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-pribram-91/o-nas-1619/vykon-vezenstvi-842/>
<http://www.akademievscz.cz/?m=1&s=2&typ=sub>

KILIAN, Zdeněk. *Již nechci krást, ale pracovat*. In: Vězeňská služba České republiky [online]. 2010 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/91/file/konference%200510/Pilotn%C3%AAD%20program.pdf

KOHOUTEK, Rudolf. *Psychologie práce, organizace a řízení* [online]. Brno, 2012. Dostupné

z: http://is.muni.cz/el/1441/podzim2012/DI3MK_PPOR/um/Ps.prace_a_rizeni_2012kra_tsi_a_B.ppt?info

MAŇASKA, Petr. *Extramulární aktivity nejsou jen výlety*. České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. 2009, č. 4, s. 19. DOI: 1213-9297. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2009/cv_04-2009.pdf

MOUČKA, Michal. *Jak se vaří ve vězení*. České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. 2014, č. 2, s. 4-5. DOI: 1213-9297. Dostupné z:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2014/CV_2_2014_web.pdf

PEK. *Výstavba výrobně vzdělávací haly pro rekvalifikační kurzy vězňů před propuštěním ve Věznici Příbram*. In: Vězeňská služba České republiky [online]. 2014 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/norske-fondy-1703/pdp-6-pribram/vystavba-vyrobn-e-vzdelavaci-haly-pro-rekvalifikacni-kurzy-veznu-pred-propustenim-ve-veznici-pribram>

PETRAS, Michal. *Zavedení nástroje SARPO do praxe*. Vězeňská služba České republiky [online]. 2012 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/aktuality-220/zavedeni-nastroje-sarpo-do-praxe>

Rada Evropy. *Evropská vězeňská pravidla: Doporučení Rec (2006) 2*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006. ISSN 1213-9297. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Publikace/Evropsk%C3%A1%20v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1%20pravidla.pdf

RED. *Co zmůžou programy zacházení*. České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. 2011, č. 2, s. 12-13. DOI: 1213-9297. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2011/%C4%8CV2_2011.pdf

Věznice Liberec. *Základní informace*. Vězeňská služba ČR [online]. 2015 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-liberec-79/o-nas-1591/zakladni-informace-175/>

Věznice Příbram. *Stručná charakteristika věznic*. Vězeňská služba ČR [online]. 2013 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-pribram-91/o-nas-1619/zakladni-informace-1097/veznice-pribram-5040>

VLACH, František. *Specializační kurzy*. Akademie vězeňské služby České republiky [online]. 2007 [cit. 2015-02-27]. Dostupné z: <http://www.akademievs.cz/?&clid=12>

Legislativní dokumenty

Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 9. února 2009. Částka 11. Ve znění pozdějších předpisů. ISSN. Dostupné z: http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/V%C3%BDkon%20v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%AD/40_2009_Sb.pdf

Česko. Zákon č. 169 ze dne 30. června 1999, o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 3. srpna 1999. Částka 58. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z:

http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/V%C3%BDkon%20v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%AD/169_1999_Sb.pdf

Česko. Zákon č. 293 ze dne 10. listopadu 1993, o výkonu vazby. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 10. prosince 1993. Částka 74. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z:

http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/V%C3%BDkon%20v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%AD/293-1993.pdf

Česko. Zákon č. 555 ze dne 17. listopadu 1992, o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 10. prosince 1992. Částka 112. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z:

http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/V%C3%BDkon%20v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%AD/555_1992_Sb.pdf

Česko. Zákon č. 563 ze dne ze dne 24. září 2004, o pedagogických pracovnících. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 10. listopadu 2004. Částka 190. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-lednu>

Česko. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345 ze dne 21. prosince 1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 30. prosince 1999. Částka 110. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z:

http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/V%C3%BDkon%20v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%AD/345-1999.pdf

Česko. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2 ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 28. prosince 1992. Částka 1. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Česko. *NAŘÍZENÍ generálního ředitele Vězeňské služby České republiky*. In: *Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky*. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, 2010, č. 21.

Přílohy

Příloha č. 1 - Záznamový arch

Příloha č. 2 - Vzor žádosti o povolení výzkumu

Příloha č. 3 - Formulář o vykonání stáže ve VV Liberec

Příloha č. 4 - Přepisy rozhovorů

Příloha č. 1

1. Představení výzkumu a výzkumníka

Dobrý den,

Jmenuji se Monika Hružová a jsem studentkou 3. ročníku oboru Speciální pedagogika – vychovatelství na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity. V současné době píši bakalářskou práci na téma Šíře a limity uplatnění speciálního pedagoga (vychovatele) ve vězeňství. Cílem této práce je komparace reálných možností působení speciálního pedagoga ve vězeňství se současně platnými předpisy upravujícími a vymežujícími činnost speciálního pedagoga ve vězeňství.

V následujících minutách Vám budu pokládat otázky týkající se možností a limitů speciálního pedagoga ve vězeňství České republiky. Odpovědi budu zaznamenávat písemně do papírů, které mám před sebou. Při tomto rozhovoru Vám zaručuji anonymitu. To znamená, že nikde neuvedu Vaše jméno, příjmení, adresu ani další kontaktní údaje. Uvedu pouze faktografické údaje, na které se Vás dovolím zeptat v závěru rozhovoru.

2. Jádro rozhovoru

a. Úvodní otázka

I. Popište, co je náplní Vaší práce.

b. Možnosti změn v celkové náplni práce

I. Existuje při výkonu Vaší práce něco, co byste rád realizoval, ale nejde to?

i. Proč se to nedělá?

ii. Na jaké překážky by to naráželo?

iii. Jaké prostředky by byly potřebné, aby byla daná skutečnost realizovatelná?

c. Pohled na vzdělávání

I. Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?

II. Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost Vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení?

d. Možnosti uplatnění

I. V jakých oblastech byste se v rámci své profese rád uplatnil?

i. Z jakého důvodu do toho úseku Vaše kompetence nespádají?

e. Materiální a prostorové podmínky

I. Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznic?

i. Pokud není takovýto druh zlepšení realizovatelný, jaké to má podle Vás příčiny?

ii. Pokud je tento druh zlepšení realizovatelný, z jakého důvodu se nerealizuje?

f. Možnosti změn při realizaci programů zacházení

I. Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, „co by bylo potřeba dělat“

i. Co by se dalo udělat pro to, aby byl tento Váš návrh realizovatelný?

II. Jakou roli hraje při realizaci programů osobnost odsouzeného?

g. Cíle a omezení

I. Jaké jsou podle Vás cíle práce speciálních pedagogů ve vězení?

II. Jaké jsou podle Vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?

h. Administrativa a legislativa

- I. Jak pohlížíte na legislativu týkající se Vašeho zaměstnání?
- II. Jaký je váš názor například na administrativu?

3. Závěr

Domníváte se, že jsem se zeptala na vše, co by mohlo být důležité s ohledem na možnosti a limity uplatnění speciálního pedagoga ve vězení?

Fakta o respondentovi

Pohlaví

věk

Délka pracovního poměru

Vzdělání

Příloha č. 2

Monika Hrůzová
Křenovice 11
Bernartice
398 43

Vězeňská služba ČR
Vazební věznice Praha - Pankrác
Vrchní rada plk Mgr. Pavel Hadrava, ředitel
P. O. BOX 5
Soudní 988/1
140 57 Praha 4

Křenovice, 26. září 2014

Souhlas s provedením výzkumu v souvislosti s bakalářskou prací

Vážený pane řediteli,

jsm studentkou 3. ročníku oboru Speciální pedagogika – vychovatelství na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity. V současné době píši bakalářskou práci na téma *Šíře a limity uplatnění speciálního pedagoga (vychovatele) ve vězeňství*.

Tímto dopisem bych Vás ráda požádala o souhlas s provedením výzkumu ve Vazební věznici Praha - Pankrác. Výzkum bude koncipován jako kvalitativní sonda za pomoci polostrukturovaného rozhovoru se speciálními pedagogy. Výsledky budou zpracovány anonymně a poslouží pouze pro účely mé bakalářské práce.

Předem děkuji za ochotu a spolupráci.

S pozdravem

Monika Hrůzová

Příloha č. 3

Formulář o vykonání stáže

- 1) Navrhovatel: Monika Hružová, bytem Křenovice, č. p. 11, 398 43 Bernartice
- 2) Vedoucí stáže: Vrchní rada plk Mgr. Jan Hladík, ředitel
- 3) Odůvodnění návrhu: Výzkum pro potřeby bakalářské práce pro studentku 3. ročníku oboru Speciální pedagogika – vychovatelství na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity.
- 4) Délka trvání: 1 den – 4. 3. 2015 (13,00 – 15,00 h)
- 5) U organizační jednotky Vězeňské služby: Vazební věznice Liberec
- 6) Konkretizace návrhu a jeho zaměření: Výzkum v rámci BP
- 7) Další údaje nezbytné pro posouzení: Výsledky výzkumu budou zpracovány anonymně a poslouží pouze pro účely bakalářské práce.
- 8) Oblast výzkumu: Realizovaný výzkum je koncipován jako kvalitativní sonda za pomoci polostrukturovaného rozhovoru se speciálními pedagogy. Téma bakalářské práce je „*Šíře a limity uplatnění speciálního pedagoga (vychovatele) ve vězeňství*“.
- 9) Předpokládaný přínos: Cílem bakalářské práce je komparace reálných možností působení speciálního pedagoga ve vězeňství se současně platnými předpisy upravujícími a vymezujícími činnost speciálního pedagoga ve vězení. Práce by mohla být dobrým informačním prostředkem o současných možnostech a úskalích speciálního pedagoga (vychovatele) ve vězeňství ČR. Může také posloužit jako zdroj motivace absolventům k výkonu daného zaměstnání.
- 10) Souhlas navrhovatele se zpracováním svých uvedených osobních údajů organizační jednotkou ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobní údajů a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů:

Souhlasím se zpracováním svých uvedených osobních údajů.

Zpracovala: Monika Hružová

Příloha č. 4

Respondent č. 1

Pohlaví: muž

Věk: 39 let

Délka pracovního poměru: 16 let

Vzdělání: vysoká škola, obor Sociální pedagogika, Mgr.
vyšší odborná škola, obor Fyzioterapie, Dis

1. Jádro rozhovoru

a. Úvodní otázka

I. Popište, co je náplní Vaší práce.

V naší věznici mají speciální pedagogové na starost každý jinou oblast. Já konkrétně pracuji na nástupním oddělení, kde provádím diagnostiku jednotlivých vězňů, která je potřebná pro vytvoření komplexní zprávy o odsouzených. Na základě toho se pak podílím na tvorbě programů zacházení. Jsem také vedoucím Drogové zóny, kde plní specifické programy odsouzení, kteří jsou závislí na drogách. Mým úkolem jen podávat jim informace, jak se chránit, jak nebrat, zprostředkovávám různé kontakty apod.

A mimo již zmíněného jsem také koordinátorem SARPA, což je elektronický program, který v současné době používají všechny věznice. Jedná se v podstatě o diagnostiku vězně, kdy se vstupní data zadají do počítače a ten nám vyhodnotí statistická a dynamická rizika a určí, jak tato rizika minimalizovat. Vše je uvedeno zhruba dva roky v zákoně č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

A mezi mé povinnosti také patří vzdělávací aktivity. Vyučuji primární drogovou prevenci a také se věnuji všeobecnému vzdělávání.

b. Možnosti změn v celkové náplni práce

I. Co byste při výkonu své práce rád realizoval, ale nejde to?

Obecně je ale vše založené na tom, kolik bude zaměstnanců v přímé práci. V podstatě se dá říci, že nás je dost. Ne však v přímém kontaktu s vězni. V současné době se klade důraz na logistiku, tím pádem je oddělení výkonu trestu v pozadí. Nyní prostě vykonáváme mnoho činností, které nesouvisejí přímo s odsouzenými, například administrativa nebo právě již zmíněná logistika. Dalo by se tedy říci, že bych byl rád, kdybychom více pracovali přímo s vězni a ne jen s jejich údaji na papíře.

Jaké prostředky by byly podle Vás potřebné, aby byla tato skutečnost realizovatelná?

Jednoznačně změna legislativy.

c. Pohled na vzdělávání

I. Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?

Není to tak, že bych nebyl zastáncem vzdělání, ale tato práce není jen o tom. Vysokoškolské vzdělání není dle mého názoru podmínkou pro to, aby byl pedagog kvalitní. Když se ale na vzdělání zaměřím, určitě by měl mít tento zaměstnanec vystudovanou speciální pedagogiku, konkrétně etopedii nebo sociální pedagogiku. Každý speciální pedagog by měl podle mě projít sebezkušenostním výcvikem v rozsahu alespoň 300 hodin, dále by měl mít určitě i psychosociální výcvik. Určitě by to umožnilo lepší interakci s odsouzenými.

II. Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost Vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení?

Domnívám se, že kurzů mám dost, včetně sebezkušenostního výcviku. Je ale pravda, že bych uvítal kurzy od odborníků z jiných oborů. Je pravda, že tyto kurzy občas probíhají, ale je jich naprosté minimum a opakují se, tudíž nám již nic nepřináší. V minulém roce probíhaly a probíhají i tento rok adiktologické kurzy od SANANIM. Směr těch kurzů je tedy nějakým způsobem nastavený. Nyní čekáme na prolínání s civilním sektorem.

d. Možnosti uplatnění

I. V jakých oblastech byste se v rámci své profese rád uplatnil?

Povolání speciálního pedagoga ve vězení je velice kreativní. My si podle vzdělání můžeme činnosti uzpůsobit i třeba podle toho, co nás baví, čemu se rádi věnujeme. Takže mě asi v současné chvíli nenapadá, co bych chtěl dělat navíc. Mě baví oblast drog a té se věnuji, takže já žádný takové přání nemám.

e. Materiální a prostorové podmínky

I. Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznice?

Tak například u nás ve věznici už tohle vylepšování probíhá díky Norským fondům. Vznikla zde například hala na rekvalifikační kurzy, kde probíhá jak praktická, tak i teoretická výuka. Samozřejmě by se dalo zlepšovat i dál, jenže to je zase otázka přeplněnosti věznic.

Můžete to prosím trošku vysvětlit?

Jistě. Jistě, věznice jsou přeplněné, přibývá ubytovacích prostor, a to samozřejmě na úkor prostorů, které by mohly sloužit k terapeutickým, vyučovacím a dalším aktivitám. Jde tedy samozřejmě v první řadě o peníze. Aby ale peníze v těch věznicích byly, muselo by se podstatným způsobem změnit financování.

Napadá Vás jak?

Věznice jsou v současnosti rozpočtovou organizací, tzn., musela by být silnější ekonomika nebo by vláda musela změnit své priority a do věznic by se muselo více investovat.

Další možností je úplná změna systému, kdy by věznice nebyly závislé na státu. Fungovaly by na výdělečném systému, změnila by se úplně koncepce... V současnosti dáváme všechny vydělané peníze státu a čekáme, co nám bude přiděleno.

f. Možnosti změn při realizaci programů zacházení

I. Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, „co by bylo potřeba dělat“?

Programy zacházení fungují tak, že nepracují s konkrétními problémy odsouzených. Můžu uvést příklad: Člověk, který byl odsouzen za jízdu v opilosti za volantem a je závislý na alkoholu, ten by měl mít programy cílené na boj proti alkoholismu, ty programy by měly být validní, účinné. Tohle nikde ale nefunguje. Důležité je vězně ne převychovat, ale naučit ho korigovat svoje chování.

Proč nejsou programy zacházení podle Vás tímto způsobem realizované?

Jednoduše jde o četnost vězňů a o malý počet zaměstnanců, kteří tyto programy realizují. Hlavním problémem je, že ti vězni pak systémem jen „protékají“, ty programy nejsou tolik účinné, jak by být mohly. Důležité ale je především pracovat s vězni, kteří spáchali násilnou trestnou činnost. Díky tomu vznikají standardizované programy. Tady zase vznikají určité problémy... Ty programy zacházení musí někdo vymyslet, musí být zakázka, tu musí chtít někdo dělat. Směr udává Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. Vězeňská služba je v současné době hodně politizovaná, nemá daný jasný směr, každá vláda přinese jiný koncept. Řešením všech zmíněných problémů by bylo stanovení plánu na delší období, ten plán by měl být zpracován odborníky, kteří by jasně udali směr.

II. Jakou roli hraje při realizaci programů osobnost odsouzeného?

Velkou! Důležité je, jakou mají motivaci, po kolikáté jsou trestáni, ale i třeba jejich vzdělání a to, jak žili před výkonem trestu.

g. Cíle a omezení

I. Jaké jsou podle Vás cíle práce speciálních pedagogů ve vězení?

Tak jednoznačně – co nejmenší recidiva.

II. Jaké jsou podle Vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?

Systém, který se nestará o propuštěné vězně, zmíněný nedostatek času na přímý kontakt s vězni, legislativa, administrativa...

h. Administrativa a legislativa

I. Jak pohlížíte na legislativu týkající se Vašeho zaměstnání?

Veškerá moje práce se řídí zákony, nařízeními, pokyny... Ve zkratce se dá říci, že legislativy je moc, je zbytečná a nesrozumitelná, aneb, kdo se orientuje v legislativě, je pan Tyrš...

II. Jaký je váš názor na administrativu?

Je jí moc, co Vám budu povídat. Vše zapisujeme dvakrát až třikrát, kromě karet odsouzených do vězeňského systému apod. Je tady snaha tu administrativu odbourat, ale pravdou je spíše opak, pořád jí přibývá a je to absolutně zbytečné.

Respondent č. 2

Pohlaví: muž

Věk: 63 let

Délka pracovního poměru: 15 let

Vzdělání: vysoká škola, obor Pedagogika pro 3. stupeň, Mgr.

1. Jádro rozhovoru

a. Úvodní otázka

I. Popište, co je náplní Vaší práce.

Mám na starost vychovatele vykonávající speciálně pedagogickou činnost. Dále dělám rekvalifikační programy a samozřejmě vzdělávací činnost, která následuje po pracovní aktivitě. Jsem bývalým učitelem, tudíž tyto činnosti zbyly na mě. Štve mě, že se v poslední době vytrácí význam pojmu vychovatel a pedagog... To, co bych měl dělat jako pedagog, vykonávám tak z pěti procent. Pak jsou to papíry a papíry.

b. Možnosti změn v celkové náplni práce

I. Existuje při výkonu Vaší práce něco, co byste rád realizoval, ale nejde to?

No jistě... Rád bych odboural tu nekonečnou administrativu. Neustále vyplňujeme nějaký kraviny, který akorát tak zapříčiní, že trávíme málo času s odsouzenými.

Jakým způsobem by se dala administrativa podle Vás odbourat?

Úplně jednoduchým způsobem, prostě to vyškrtat ze všech nařízení a předpisů. Ta administrativa je tady dle mého názoru absolutně nepotřebná.

c. Pohled na vzdělávání

I. Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?

Já se domnívám, že pro výkon této profese asi není úplně potřebná vysoká škola. Pracovník na této pozici by měl mít určitě všeobecné vzdělání, tzn. gymnázium. Myslím si, že dnešní vysoké školy nemají dostatečnou úroveň. Na vychovatele jsou v souvislosti se vzděláním kladeny vysoké nároky. Já si ale opravdu myslím, že všeobecné vzdělání v kombinaci s pedagogickým minimem by za předpokladu, že ten člověk má k práci nějaký vztah, je obětavý, baví ho to, mělo stačit.

Když nad tím ale teď přemýšlím, bylo by fajn, kdyby byla třída na Policejní akademii pro Vězeňskou službu. Mají to příslušníci, tak proč ne. Bylo by to takové všeobecné vzdělání spojené se speciální pedagogikou. Vlastně by ti studenti měli vědět, že do té věznice jdou jako vzor pro odsouzené, že jdou

dělat tátu/mámu.

II. Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost Vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení.

Mně by se líbila nějaká výměna zkušeností. V oblasti vzdělávání se dost snaží Akademie vězeňské služby ČR, ale já postrádám hlavně praktická cvičení, modelové situace. To je, to co tu chybí a co by dle mého názoru mělo smysl.

d. Možnosti uplatnění

I. V jakých oblastech byste se v rámci své profese rád uplatnil?

Já už asi v žádném, dříve bych asi řekl, že bych chtěl více učit, ale teď už jsem takový spokojený skorodůchodce.

e. Materiální a prostorové podmínky

I. Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznic?

Materiální podmínky věznic jsou v pořádku. Co ke své práci potřebuji, to mám a navíc se domnívám, že kvalitní pedagog ke své práci nějak moc didaktických podmínek nepotřebuje.

Horší to je tedy s prostorovými podmínkami věznic, ty jsou strašné. Neustále se navyšuje ubytovací kapacita, tudíž nejsou prostory pro realizaci programů zacházení.

Myslím si, že za stávající situace nelze prostorové podmínky zlepšit. Je prostě přemíra odsouzených a s tím nic neuděláme.

f. Možnosti změn při realizaci programů zacházení

I. Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, „co by bylo potřeba dělat“?

Domnívám se, že programy jsou dostačující. S odsouzenými se dělá vše, co je v našich silách. Společnost ale není připravena odsouzené přijmout zpět do společnosti. Odsouzení skončí výkonem trestu a v podstatě mu nezbyvá nic, než znovu páchat. Tady by bylo třeba se zamyslet nad tím, zda vše, co poskytoval minulý režim, bylo špatně. V té době dostali lidé propuštění z výkonu trestu umístěnku, měli byt, práci. Tohle ale už není naše záležitost (jako Vězeňské služby) a příslušné ministerstvo to prostě nijak neřeší. Tady vidím problém.

II. Jakou roli hraje při realizaci programů zacházení osobnost odsouzeného?

Tak řekl bych, že prvotrestaní mají větší zájem, jsou aktivnější. Myslím si, že prvotrestaní by proto neměli přicházet do styku s těmi, kteří už mají za sebou vícečetné tresty. To nelze dost dobře zajistit. Samozřejmě, že vedle sebe nejsou na cele, ale potkají se (např. u lékaře), tomu prostě nezabráníme.

Ideální by asi byla věznice pro prvotrestané. U recidivistů většinou není o programy zájem. V podstatě ani nemá cenu s nimi pracovat.

Rozhodující je také rodinné zázemí. To tady hraje velkou roli, ačkoliv zase není podmínkou, že zločiny páchají jen lidé ze špatných rodinných poměrů. Ba naopak, děti z dobře situovaných rodin se často nudí, takže páchají trestnou činností nebo berou drogy, popřípadě to skombinují.

Roli hraje také parta (a to jak při páchání trestné činnosti, tak ve vězení). A tady je třeba zajímavé to, že parta je nemusí ovlivňovat jen negativně. Oni třeba často chtějí z té party „vypadnout“ a ty programy jsou tady jedna z možností.

g. Cíle a omezení

I. Jaké jsou podle Vás cíle práce speciálních pedagogů ve vězení?

Když bych vzal hodně velký extrém, tak je to asi to, aby se vězni už nevraceli, aby dokázali třeba i zpětně poděkovat za péči, která se jim dostala. Já sám se snažím pro to, aby nedocházelo k recidivě, dělat maximum.

II. Jaké jsou podle Vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?

Nedostatek času na přímou práci s odsouzenými, velikost kolektivu odsouzených, který nedovoluje individuální práci (ve velkém kolektivu nemám možnost vězně poznat, já ho potřebuji oslovovat jménem, znát jeho chování, jednání, reakce...), a pak je to samozřejmě již zmíněná neexistující pomoc vězňům, kteří opustili brány vězení.

h. Administrativa a legislativa

I. Jak pohlížíte na legislativu týkající se Vašeho zaměstnání?

Je jí moc a je těžké se v ní orientovat.

II. Jaký je váš názor na administrativu?

To už jsem tady řekl několikrát. To papírování je hloupost, je ho moc, je zbytečné. Víte co, běžně to probíhá tak, že Vám sem přijede kontrola a vlastně je ani nezajímá, co jsme skutečně udělali, jaké jsou výsledky naší práce, ale hlavně, jestli je vše dostatečně zdokumentované. Takže my všechno zapisujeme několikrát, do několika zdrojů od karty odsouzeného až po systém státní správy. Určitě by se dala administrativa alespoň z části odbourat.

Respondent č. 3

Pohlaví: muž

Věk: 50 let

Délka pracovního poměru: 25 let

Vzdělání: vysoká škola, obor Speciální pedagogika, diagnostika, Mgr.

1. Jádro rozhovoru

a) Úvodní otázka

I. Popište, co je náplní Vaší práce.

Pracuji ve výkonu trestu, zaměřuji se na drogově závislé. Samozřejmě provádím diagnostiku, vzdělávání a dalších mnoho činností specifikovaných v Nařízení generálního ředitele.

b) Možnosti změn v celkové náplni práce

II. Co byste při výkonu své práce rád realizoval, ale nejde to?

Více terapeutické práce.

Proč se to nedělá?

Z důvodu bezpečnosti, důvěry. Ve vězení se objevují určité patologické jevy, které se zde kumulují. My s tím musíme pracovat. Vězni si například nepřejí, aby se vědělo, za co byli odsouzení, mezi sebou si to neřeknou, tudíž o sobě moc neví. To se mi zdá být velkým limitem.

Jaké prostředky by byly potřebné, aby bylo možné terapeutickou činnost více realizovat?

Žádné prostředky by tuto situaci nevyřešily. Limitem jsou zde odsouzení. V praxi není možné na nich vyžadovat příznání v rámci skupiny, a to vidím jako problém.

c) Pohled na vzdělávání

I. Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?

Na první místo stavím empatii, cílevědomost a schopnost spolupráce. Na druhém místě je vzdělání, nejlépe samozřejmě vysoká škola, obor Speciální pedagogika. Na třetím místě je pak profesní zkušenost. Člověk na této pozici by si měl klást reálné cíle (například terapeutická, ne však přeterapeutizovaná činnost)

II. Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost Vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení?

Uvítal bych doplňující vzdělání v oblasti současných trendů ve vzdělávání nebo další kurzy v oblasti drogové závislosti. Zajímaly by mě prováděné výzkumy v drogové oblasti. Rád bych se školil v nejnovějších trendech, kurzy by podle mě měly reagovat na současné trendy.

d) Možnosti uplatnění

I. V jakých oblastech byste se v rámci své profese rád uplatnil?

V terapiích, rád bych prováděl skupinovou psychoterapii, vedl supervize.

Z jakého důvodu do tohoto úseku Vaše kompetence nespádají?

Speciální pedagog ve vězení je spíše manažerská, popř. úřednická funkce, není tady příliš prostor a čas pro práci s odsouzenými. Navíc vychovatel, speciální pedagog a vedoucí oddělení udělují kázeňské tresty, tudíž by bylo kontraproduktivní, pokud by vedli supervizi či psychoterapii.

e) Materiální a prostorové podmínky

I. Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznice?

Dle mého názoru jsou odpovídající. Je to ale otázka zástupnosti. Pro mou práci jsou materiální a prostorové podmínky dostačující, ale např. v případě výkonu zájmové činnosti, což je činnost, která mi nepřísluší, by nebyly, jelikož není dostatek prostorů.

f. Možnosti změn při realizaci programů zacházení

I. Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, „co by bylo potřeba dělat“?

U nás na oddělení probíhají program 21 hodin týdně. Více bych realizovat nechtěl. Domnívám se, že u mé skupiny je program dostačující. Na jiných odděleních je situace ale trochu jiná. Viz asi to, co Vám řekli moji kolegové.

II. Jakou roli hraje při realizaci programů osobnost odsouzeného?

Velikou. U odsouzených je důležité, jak jsou motivováni, zda již byli trestáni, jak jsou staří... To vše mění přístup k programům a samozřejmě ovlivňuje i realizaci daných programů.

g. Cíle a omezení

I. Jaké jsou podle Vás cíle práce speciálních pedagogů ve vězení?

Cílem speciálních pedagogů ve vězení je, aby viděli nějakou zpětnou vazbu. Zpětnou vazbou je v tomto případě to, že se odsouzení nevrátí po propuštění zpět do výkonu trestu.

II. Jaké jsou podle Vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?

Já vidím řešení v širším zavedení programů a v civilní péči, která by byla poskytována odsouzeným po výkonu trestu. Odchod z vězení by měl být řešen tak, že by propuštěný měl mít zařízené bydlení, práci, ochranný dohled... To jsou věci, které by měla vykonávat probační a mediační služba a v zahraničí jsou zcela běžné. Měla by být specifická péče pro toxiky, psychopaty...

Myslíte si, že tento Váš návrh je realizovatelný?

Možnost realizace tady je, ale je to těžké v rámci vězení. Řešení spatřuji v jakési provázanosti výkonu trestu a toho, co je po výkonu trestu.

h. Administrativa a legislativa

I. Jak pohlížíte na legislativu týkající se Vašeho zaměstnání?

Té právní stránky je tady moc. Vězení by mělo mít stručná pravidla, která nepřipouštějí možnost diskuze. Nyní je tady velká ambivalence, rozchody, rozpory.

II. Jak pohlížíte na legislativu týkající se vašeho zaměstnání?

Oblast vězeňství, to je převýchova versus výklad právních norem. Abych to vysvětlil. V případě věžňova prohřešku následuje správní řízení. To je podle mě zbytečné. Věznice by podle mě měly mít více pravomocí, třeba právě v případě prohřešků vězňených. Mohla by existovat jakási komise v rámci generálního ředitelství.

II. Jaký je váš názor na administrativu?

Je jí velké množství a je neefektivní.

Respondent č. 4

Pohlaví: muž

Věk: 40 let

Délka pracovního poměru: 15 let

Vzdělání: vysoká škola, obor Sociální pedagogika, Mgr.

2. Jádro rozhovoru

a) Úvodní otázka

I. Popište, co je náplní Vaší práce.

Mám na starost administrativu související s posouzením odsouzeného, dále přímou práci s odsouzenými při speciálně vzdělávacích a výchovných aktivitách (tzn. výuka, výchova), také metodicky vedu a usměrňuji vychovatele. Mým působiště je Bezdrogová zóna a oddělení výkonu kázeňských trestů (například uzavření na uzavřené oddělení).

b) Možnosti změn v celkové náplni práce

I. Co byste při výkonu své práce rád realizoval, ale nejde to?

Já si všem umím zařídit tak, abych dělal vše, co chci. U mě je to třeba sport. Je třeba si ale uvědomit, že tady není speciální pedagog to samé, co speciální pedagog v praxi. Tady je to dvakrát tolik byrokratická záležitost, tudíž na některé věci prostě není čas.

Jakým způsobem by se podle Vás dala tato skutečnost změnit?

My narážíme na to, že pracujeme ve stávajícím prostředí, které je řízeno příslušníky, musíme se řídit předpisy, zejména bezpečnostními, které nám nedovolují, abychom byli s vězni na oddělení sami. Vhodné by bylo snížení počtů uvězněných na jednotlivých odděleních, popřípadě přizpůsobení stavebně technických podmínek, tzn. dostatek víceúčelných místností.

d) Pohled na vzdělávání

I. Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?

Tak určitě vysokou školu pedagogického směru, a to sociální nebo speciální pedagogiku. Měl by splňovat všechny požadavky na pedagogického pracovníka dle zákona. A samozřejmě by měl být komunikativní a měl by mít k té profesi nějaký kladný vztah.

II. Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost Vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení.

Systém vzdělávání je celkem dobře nastaven, takže mám za sebou drogové školení (adiktologie) a třeba kurz zvládání agrese. Fajn by byla sebeobrana a samozřejmě sebezkušenostní výcvik. Výcvik někteří mají, ale my na něj nejsme uvolnění. To je velká škola, protože to je zrovna věc, která by se hodila

každému.

d. Možnosti uplatnění

I. V jakých oblastech byste se v rámci své profese rád uplatnil?

Takhle: Myslím si, že vedoucí oddělení by měl být někdo z praxe. Je běžné, že to bývá například bakalář policejního směru. Já bych vedoucího dělat nechtěl, ale dle mého by to měl být někdo s odpovídajícím vzděláním i klasifikací.

Dobře, vedoucím byste tedy být nechtěl. Existuje jiná oblast, ve které byste se viděl?

Tedy jsem spokojený tam, kde jsem. Pozici speciálního pedagoga, spolu s vychovatelem a terapeutem shledávám jako nejlepší. Takže až jednou nebudu stačit na to papírování, rád bych dělal právě třeba toho terapeuta.

e. Materiální a prostorové podmínky

I. Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznice?

Na jiném oddělení bych měl nedostatek financí, ale na drogové zóně jsem spokojen. Mám tady dostatečné prostorové i materiální podmínky, protože toto oddělení je, dá se říci, preferované.

f. Možnosti změn při realizaci programů zacházení

I. Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, „co by bylo potřeba dělat“

Není tady prostor pro individuální řešení ani na individuální terapii.

Co by se dalo udělat pro to, aby ten prostor byl?

Museli bychom přestat být nadměrně zatěžováni bezvýznamnou administrativou. Takže za stávajících podmínek se nedá dělat nic.

II. Jakou roli hraje při realizaci programů osobnost odsouzeného?

Osobnost odsouzeného hraje velkou roli. Hodně důležitá je motivace, ta může být vnitřní i vnější. Nejlepších výsledků dosáhneme, je-li motivace vnitřní. Pravdou ale je, že v praxi se setkávám spíše s tím, že motivace je vnější. Já osobně si myslím, že je lepší investovat energii do starších, zkušenějších odsouzených. Takže kromě motivace určitě záleží na věku. Kromě toho určitě také na počtu trestů. Tady je třeba zajímavé to, že často ti, kteří se sem vrátí po několikáté, pracují lépe, protože ty programy už znají, vědí, co očekávat...

h. Cíle a omezení

I. Jaké jsou podle Vás cíle práce speciálních pedagogů ve vězení?

Naším cílem je vstupně ohodnotit odsouzeného, stanovit cíl programu zacházení, sledovat změny v průběhu výkonu trestu, tzn. ponížení kriminogenních faktorů.

A hlavním cílem naší práce je samozřejmě to, aby se vězni po výkonu trestu nevraceli zpět do věznice.

Tohle můžu sledovat v systémech vězeňské služby, pak vězni často píšou pohledy, deníky... Důležité je, aby se vězni ponaučili, změnili náhled na svůj život, „polepšili se“ ...

II. Jaké jsou podle Vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?

Neexistence návaznosti postpenitenciární péče, návrat do původního prostředí, zadluženost odsouzení a špatné uplatnění v důsledku záznamu v rejstříku trestů. To vše je samozřejmě spojené s nedostatkem práce.

h) Administrativa a legislativa

I. Jak pohlížíte na legislativu týkající se Vašeho zaměstnání?

V legislativě spatřuji velké nedostatky. Například máme Zákon o výkonu trestu, ale dosud k němu není platná prováděcí vyhláška. Pak je třeba určitě špatně to, že kázeňské tresty neuděluje ten, kdo to zjistí, protože by byl prý předpojatý, takže místo toho, aby byl vězeň potrestán hned a účinně, tak se táhne správní řízení.

II. Jaký je váš názor například na administrativu?

Je jí velké množství a je neefektivní.

Respondent č. 5

Pohlaví: muž

Věk: 33 let

Délka pracovního poměru: 6 let

Vzdělání: vysoká škola, filozofická fakulta, Mgr.

Vysoká škola, Fakulta přírodovědně-humanitární a pedagogická, Mgr.,
speciální pedagog

1. Jádro rozhovoru

a) Úvodní otázka

I. Popište, co je náplní Vaší práce.

Ve Vazební věznici působím jako speciální pedagog a jsem vedoucím drogové poradny. Jinak ta náplň mojí práce je hodně široká. Asi nejdůležitější je pedagogické posouzení, v současné době za pomoci SARPA a následná tvorba programů zacházení. Dále je mým úkolem krizová intervence, o víkendech dělám pohovory s obviněnými, samozřejmě vykonávám nějaké průběžné aktivity, kontrolní činnosti zaměstnanců, mám kázeňskou pravomoc, důležitým úkolem je také hodnocení (jsem garantem obsahu hodnocení), podílím se na programech zacházení (konkrétně výtvarné aktivity, keramika, malování ...), dalším úkolem je koordinace, spolupráce s neziskovými sektory (hlavně kvůli drogové prevenci atp.), působím také na výstupním oddělení, na bezdrogové zóně, na standardním ostrahovém oddílu a ve vazbě. Zajímavé třeba je, že zde působím i jako překladač vězeňské korespondence. Vytvářím plán činnosti poradny drogové prevence, vzdělávám zaměstnance v protidrogové oblasti, provádím monitoring drog (vybírání lidí), spolupracuji se zdravotním sektorem, provádím individuální poradenství, podávám informace. Mojí takovou oblíbenou činností jsou extramulární aktivity. V rámci těch extramulární aktivit doprovázím odsouzené na návštěvách rodin, pořádáme různé vycházky, kterých se může účastnit rodina (a to i rodina problémových vězňů), samozřejmě probíhají nějaké vzdělávací aktivity. Takovým naším specifikem je, že řekněme 7 – 8 vězňů pracuje 7 – 8 hodin v mateřské škole. Ty extramulární programy probíhají i během dlouhodobých trestů v případě například ekonomických deliktů. Zpátky k náplni mojí práce. Účastním se jednání odborných komisí (tam projednávám co s odsouzenými, kam se mohou zařadit do práce...) a také pro tato jednání připravuji podklady. Dělán vyhodnocení mimořádných událostí. Za nejdůležitější činnost v rámci své profese považuji komunikaci s vězni.

b) Možnosti změn v celkové náplni práce

I. Co byste při výkonu své práce rád realizoval, ale nejde to?

Já bych se rád dostal ven se všemi vězni, ne jen s těmi, kteří jsou před koncem výkonu trestu. Také bych byl rád, kdyby se ten náš sektor prolínal více s postpenitenciární péčí. Chtěl bych dostávat informace o těch, kteří opustili vězení.

Proč není možné dostat se ven se všemi vězni?

Tam je to tak šikovně legislativně ošetřené, že to prostě není možné. My jsme třeba během povodní chtěli dobrovolně pomáhat lidem, které velká voda zasáhla. To nebylo možné, protože aby mohli vězni něco takového dělat, musí se zapojit programy zacházení. To je prostě věc, která mě štve, protože i ti odsouzení do toho měli chuť, všechno šlo tak nějak naplánovat. No, bylo to složité. A to si myslím, že by šlo ošetřit mnohem lépe.

Jakým způsobem by se podle Vás dala tato skutečnost změnit?

Změnou legislativy. Ale další věcí, která mě napadá k těm změnám, tak to je zrušení účelově vynaložených finančních prostředků. To je věc, která vyžaduje hrozně moc papírování, účtování. V současné době se to dělá v programu VISeko, který je hodně složitý. Dál mi jako zbytečnost přijdou kontroly pracovišť a účast na intervencích. Nelíbí se mi taky to, že ostraha vstupuje do odborného zacházení. To znamená, změnil bych skutečnost, že se mísí bezpečnostní složky s pedagogickými, výchovnými...

c) Pohled na vzdělávání

I. Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?

S ohledem na vzdělávání si myslím, že určitě Speciální pedagogiku, třeba diagnostiku, nejlepší je asi etopedie. Důležité podle mě jsou státnice z psychologie. Pak jsou důležité různé osobnostní předpoklady – krizová komunikace, empatie, důslednost, psychická odolnost a to jak vůči vnitřním tak vnějším faktorům, měl by to být autoritativní odborník, neměl by mít komplexy, měl by být komunikativní (tady považují za důležitou schopnost komunikovat jak s jednotlivci, tak se skupinou), schopnost skupinové práce a také by to měl být trošku sociolog.

II. Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost Vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení.

Sebezkušenostní výcvik, ale ne ten, který nabízí VS ČR. Byl bych pro pětiset hodinový SUR výcvik. Speciální pedagog by měl mít také základní adiktologický kurz. Tím nemyslím jen pedagoga, který se ve vězení zabývá drogovou prevencí, ale celkově pro všechny speciální pedagogy. Ta drogová závislost je ve vězení opravdu běžná a člověk, který na vězně nějakým způsobem působit, by měl mít aspoň nějaké povědomí o drogách.

d) Možnosti uplatnění

I. V jakých oblastech byste se v rámci své profese rád uplatnil?

Nemám další potřebu seberealizace (smích). Ne, jak jste viděla, dělám toho opravdu hodně, dělám to rád, ale víc už asi dělat nechci a nejspíš bych to nezvládl.

e) Materiální a prostorové podmínky

I. Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznice?

Materiální podmínky jsou pro mé potřeby dostačující. Prostorové podmínky by se ale zlepšit určitě daly.

Nám chybí prostory pro individuální aktivity.

Napadá vás, jak by se daly prostorové podmínky zlepšit?

Nápadů tady bylo spousta, třeba vystavět tenisové kurty na střeše. Ale myslím si, že to není reálně uskutečnitelné. Tady je problém to, že my musíme být ve střežené části. Kdyby tady takhle podmínka nebyla, určitě by nějaké změny byly možné. Další věc, co by byla fajn a možná i realizovatelná je půdní vestavba, kde by mohlo vzniknout terapeutické centrum.

f) Možnosti změn při realizaci programů zacházení

I. Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, „co by bylo potřeba dělat“

Já jsem spoluvůrcem programu SARPO. Takže bych si přál, aby ty aktivity v rámci programů zacházení byly zaměřeny podle něj. Ty aktivity by měly být cílené podle druhu prohřešku a samozřejmě by měla být větší nabídka aktivit. V současné době jsou programy zaměřeny především na práci, aby byli taková ti „lepší vězni“, což podle mě není úplně dobrý směr.

II. Jakou roli hraje při realizaci programů osobnost odsouzeného?

Absolutně zásadní. Jde hlavně o to, jak je vězněný motivovaný, jak moc se chce změnit a polepšit...

g) Cíle a omezení

I. Jaké jsou podle Vás cíle práce speciálních pedagogů ve vězení?

Samozřejmě chceme všichni pomáhat vězňům. Hlavním cílem je určitě snížení recidivy. A pak, abych byl upřímný, dost speciálních pedagogů ve vězení je tady pro to, že to je dobře placená práce a pokud jsou před důchodem nebo v důchodu, může to být taková dobrá „zašívárna“.

Jaké jsou podle Vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?

Největší překážkou je to, že téměř nefunguje žádná postpěče. Nedostačující je především v severozápadních Čechách. V současnosti je také málo odborníků, kteří jsou zaměřeni na vězně a jejich vývoj.

h) Administrativa a legislativa

I. Jak pohlížete na legislativu týkající se Vašeho zaměstnání?

Předpisů máme spousta, ošetřují úplně všechno, ale ve většině případů jsou úplně zbytečné. V těch předpisech se často vyskytuje slovo zpravidla. Já ho úplně nesnáším. Je to nicneřikající slovo, za které se dá schovat ledascos. Další problém je to, že předpisy jsou často s chybami a často se stává, že vnitřní předpisy nekorespondují se zákonem.

II. Jaký je váš názor na administrativu?

Administrativa je moc a je zbytečná. Musíme vytvářet například i průkazky vězňům. V té administrativě se hodně slovíčkaří. Vytváříme spousta zpráv, které musí obsahovat tabulky a grafy. Ty zprávy se posílají do Prahy, na vedení... Většina administrativy je prostě zbytečná.

Respondent č. 6

Pohlaví: muž

Věk: 42 let

Délka pracovního poměru: 13 let

Vzdělání: vysoká škola, pedagogická fakulta, Mgr. (specializace Čj-D)

1. Jádro rozhovoru

a) Úvodní otázka

I. Popište, co je náplní Vaší práce.

Jsem speciální pedagog. Mám tedy pod sebou oddělení TPN, oddíl G a A a dozorový oddíl vnitřní režie. Mám na starost administrativu, v případě nutnosti zastupuji ostatní speciální pedagogy. Vybírám vězně, kteří zůstanou ve výkonu trestu. Zajišťuji nákupy na základě žádostí vychovatelů (dávám žádost do Prahy na GŘ, v případě, že peníze dostaneme, mám za úkol je přerozdělit a většinou mám na starost i finální nákup). Speciální pedagogové také působí jako poradní orgán ředitele, garantují úroveň programů zacházení (otvíráme je i uzavíráme). Metodicky vedu vychovatele a vychovatele-terapeuty. Dohlížím nad oddíly – tzn., jestli je na celách kázeň a pořádek. Schvaluji žádosti vězňů. Mám kázeňské pravomoci. Všechna vězeňská hodnocení prochází mojí kontrolou (a to jak obsahová, tak i jazyková stránka). Provádím takovou malou personální politiku – hodnotím vychovatele a přemísťuji je v rámci vězení. Organizuji cesty mimo vězení. Pokud vězeň opouští poprvé vězení, dostane poučení od ředitele. Při další propouštění je poučuji já nebo ostatní speciální pedagogové. Provádím typizaci odsouzených do atypických oddílů. Sestavuji týdenní plány aktivit. Na základě požadavku provádím rozhovory s vězni. Taková perlička je, že my tady jako speciální pedagogové překládáme i vězeňskou korespondenci. V současnosti také vedu diplomovou práci jedné studentce. A samozřejmě musím mít na starost i nějakou vzdělávací aktivitu. Já jsem nabídl diktáty, ale není o ně velký zájem.

b) Možnosti změn v celkové náplni práce

I. Co byste při výkonu své práce rád realizoval, ale nejde to?

Já mám spíš přání, co nerealizovat. Štve mě, že dělám i činnosti, které nejsou v souladu s popisem činnosti pedagoga. Přiznám se, že bych byl pro odklon od humanizace. Domnívám se, že se příliš dbá na práva vězňů a ty jsou v konečném důsledku větší než práva lidí venku. Tady je problém v tom, že ti vězni mají pocit, že tady nic nemusí. Sem přijde kluk, co dělal elektrikáře, nejlíp třeba silnoproudaře. Normální silnej chlap s brejlema na očích. A tady nám hodí potvrzení od doktora, že nemůže dělat vůbec nic, natož montovat zásuvky, protože má zdravotní omezení - tři dioptrie. A to je běžná praxe a taky věc, s kterou my prostě nic nezmůžeme. Můžeme ty lidi přesvědčovat, přemlouvat, ale to je tak všechno. Když si to tu chtějí odležet, tak si to tu prostě odleží. Taky bych byl pro rovnost vězňů bez přihledu politiky. A také mi vadí, že máme velkou odpovědnost. Pokud někoho přijmou do vězení, mým úkolem je udělat s ním rozhovor, abych zjistil, zda nemá sklon k sebevraždě. Pokud situaci špatně vyhodnotím a tento člověk sebevraždu spáchá, jde odpovědnost na moje triko.

Jakým způsobem by se podle Vás dala tato skutečnost změnit?

Změnou legislativy.

c) Pohled na vzdělávání

I. Jaké znalosti a dovednosti by podle Vás měl mít speciální pedagog ve vězení, aby se dokázal dostatečně uplatnit?

Speciální pedagog by měl být především psychologem, měl by být vnímavý, citlivý, autoritativní. Měl by mít humanitární vzdělání, nejlépe samozřejmě speciální pedagogiku, popřípadě nějaký podbor psychologie, měl by mít určité zkušenosti s vězněním. Důležité je určitě to, že by si měl umět udržet hranice.

II. Jaké kurzy nebo jiné formy vzdělávání byste uvítal, aby se rozšířila možnost Vašeho uplatnění v rámci profese speciálního pedagoga ve vězení.

Určitě sebezkušenostní výcvik a asi ve větší míře, než nabízí Akademie VS ČR, pak nějaké jazykové kurzy a určitě by byl fajn i kurz asertivity.

d. Možnosti uplatnění

I. V jakých oblastech byste se v rámci své profese rád uplatnil?

Uvítal bych více praktických činností. V současné době jsem spíše úředníkem.

e. Materiální a prostorové podmínky

I. Jakým způsobem by se podle Vás daly vylepšit materiální a prostorové podmínky věznice?

Dostali jsme spoustu peněz, které ale pořád nejsou využity. Určitě by se daly zlepšit venkovní prostory. Problémem je, že naše věznice nemá pozemky. To trochu přináší jakýsi pocit klaustrofobie. Nemáme žádné pořádné hřiště, nic. Tato situace je ale neřešitelná. Jsme ve středu města, tudíž změna nehrozí.

f. Možnosti změn při realizaci programů zacházení

I. Co byste nejraději dělal s odsouzenými při realizaci programů zacházení? Případně, „co by bylo potřeba dělat“

Popravdě.. stačilo by, kdyby se dělaly programy zacházení a ne všechno to papírování kolem.

II. Jakou roli hraje při realizaci programů osobnost odsouzeného?

Řekl bych, že tak padesáti procentní. Zbylých padesát procent je motivace.

g. Cíle a omezení

I. Jaké jsou podle Vás cíle práce speciálních pedagogů ve vězení?

Myslím si, že optimální vedení týmu a udržení kolektivu.

II. Jaké jsou podle Vás největší překážky na cestě ke splnění těchto cílů?

Nevím, jestli je tu nějaká překážka. Důležité je střídat a točit zaměstnance, je to taková personalistika. Je to velice důležité, ačkoliv nejde o přímé zacházení. Pokud je mezi zaměstnanci konflikt, nejsou dobré vztahy, vězni to vycítí a využívají toho.

h) Administrativa a legislativa

I. Jak pohlížíte na legislativu týkající se Vašeho zaměstnání?

Legislativa ve vězeňství, to je velké množství předpisů. Ta legislativa má strašně rychlý vývoj, neustále se mění a většina změn je spíš k horšímu. Dle mého názoru by měla legislativní stránka na nějaký čas stagnovat.

II. Jaký je váš názor například na administrativu?

Administrativy je jednoznačně velké množství. Podle mě by se měly vykazovat jen důležité věci. Navíc mi přijde jako hloupost to, že všechno dublujeme. Odevzdáváme jak v elektronické podobě, tak papírově. Hloupost...